

Uredništvo in uprava:
Strossmajerjev trg 1 / Tel. št. 73

Leto XXIV. Št. 6.
Kranj, 10. februarja 1940.

Izhaja vsako soboto
Naročnina: celoletno din 40,
polletno din 20, četrtletno din 10

1900-1940

M. Škerbec:

„Gorenjcu“ za jubilej.

Malokateri slovenski list ima za seboj tako burno in mnogolično zgodovino, kakor jo ima naš „Gorenjec“.

Kot „liberalec“ se je rodil in je takrat kaj pridno udrihal po „klerikalnem zmaju“. Bil je močno orožje v rokah tedanjega slovenskega liberalizma na Gorenjskem in je bivši S. L. S. zagodel marsikatero neprijetno in grobo. Nemalo je šel na živce pokojnemu kranjskemu dekanu Koblarju ob začetka njegovega službovanja v Kranju.

Toda ni mu bilo usojeno, da bi dorastel v moža — Gorenjca pod staro napredno firmo, čeprav so mu ob desetletnici prerokovali, da je bil in bo na večne čase napreden... Dekan Koblar, katerega si je „Gorenjec“ v tedanji obleki največkrat pikro privoščil, ga je čez noč kupil, precepil, dal mu novo barvo in postal je na mah iz „liberalca“ — „klerikalec“, da se izražam v našem vsakdanjem žargonu.

Eno lastnost pa je naš „Gorenjec“ vedno imel, bil je namreč vedno korajžen slovenski fant, kar se spodobi za pravega Gorenjca; borec za slovensko pravdo! Bil je res včasih malo — recimo — preroban, toda vedno udaren in neustrašen. Ta lastnost v naši slovenski javnosti nekako vedno bolj gineva in se umika neki prefinjeni obzirnosti. „Gorenjec“ je vedno povedal, kakor je mislil, da je prav. In ta njegova lastnost ga je med vojno spravila pred samo krvavo rihto, kjer je bil obsojen na začasno smrt, njegov dejanski urednik pa je moral v pregnanstvo.

Kakor pripoveduje usno izročilo in kakor to šegavo popisuje bivši urednik J. H. v tem listu, je nekoč med svetovno vojno prinesel gospod kaplan k večerji — ali h kosilu — g. dekanu oster članek proti tedanjemu avstrijskemu režimu. G. dekan ga je prebral, nato pa po svoji navadi premaknil svoj cvikar nižje na nos in je preko cvikarja ironično pogledal na svojega mladega kolega rekoč:

„Kaj pa mislite! Če to priobčim v „Gorenjcu“, mene obesijo.“

„Vi nimate nobene korajže...“ mu odvrne mladi gospod.

„No, bomo videli, kdo ima korajžo...“ je odvrnil pokojni dekan in — članek je zagledal beli dan v „Gorenjcu“.

Ko je izšla dotična številka „Gorenjca“, je nastal velik halò. Kranj je bil tedaj v vojnem ozemlju in je bilo tu vedno mnogo vojaštva. Nemški oficirji so govorili škododeljno:

„Der Dechant wird hängen...“ — Dekan bo visel...

Da ugotovim kolikor mogoče objektivno resnico, moram pripomniti, da si je med naprednimi krogi v Kranju takrat pridobil dekan Koblar precej simpatij in se je ta-

krat pričelo v Kranju javno mišljenje obračati v prilog dekanu. Torej tudi večina takozvane napredne javnosti je takrat simpatizirala s Koblarjem. Seveda mu te simpatije niso mogle nič pomagati, pač pa so mu pomagali drugi zaščitniki posebno tedanji glavar Shittnik in deželni glavar Šušteršič, ki sta znala njegovo zadevo spraviti bolj na plitve vode, da dekan Koblar ni prišel pred vojno sodišče, ampak je bil le interniran v Zagrebu.

Sedemnajst let od takrat je preteklo. V Kranju smo bili ponovno v nekem „vojnem stanju“. Takrat nismo bili sicer v vojnem ozemlju in ne v območju naglega sode, toda svobode v Kranju je bilo manj, kakor ob vojnem času. Nemški oblastniki si niso upali goniti Koblarja pred sodišče, dasi je „Gorenjec“ res kar prekoražno udrihal po tedanjem režimu. Koblarjev naslednik pa še skoro besede ni črnil, pa je moral ne v internacijo, ampak v celoletni zapor še daleč od Zagreba.

Na novega leta dan 1934. je bil v Sremski Mitrovici kaj dolgočasen dan. Tam sem bil še edini Slovenec in drugi dan sem imel iti na „svobodo“... Nič kaj prijetni občutki me takrat niso navdajali. Težko je bilo iti iz ječe v „svobodo“, ko je bila vsa država kakor kaka ječa. Kako bom hodil domov? Ali me bodo sploh pustili v Kranj? Ali me morda ne odpeljejo kam v Črno goro, kakor so nekateri želeli? Nekateri prijatelji iz naprednih vrst so intervenirali, da ne bi prišel več v Kranj. Ko sem premišljal negotovost prihodnjih dni, mi je nehote prišel na misel moj pokojni prednik Koblar, s katerim sva imela podobno usodo. In takrat sem se spomnil tudi — bivšega „Gorenjca“.

Sicer smo že prej tu in tam govorili o potrebi lokalnega lista za Kranj, toda to so bile le govorice. Šenčurski dogodki pa so jasno pokazali potrebo po našem glasilu za Gorenjsko. Proti tej nemoralni, ki se je pokazala ob šenčurskem procesu v tako jasni luči, je treba odločno nastopiti in to ni mogoče, če nimamo lokalnega lista v Kranju. To je bil zaključek noveletnega premišljevanja l. 1934, zadnji dan Sremske Mitrovice.

Ze prvi večer, ko sem prišel domov, sem povedal svojo misel merodajnim krogom v Kranju, da moramo obuditi k življenju „Gorenjca“. In ni preteklo niti mesec dni, že je zagledal beli dan prenovljeni „Gorenjec“ kot tednik „za gospodarstvo, socialno politiko in prosveto“. Od takrat že šest let kaže svojo gorenjsko naravo: udaren je, svež, razgiban, morda včasih malo preveč fantovski, toda „mile Jere“ nihče ne maza, tudi takega časopisa ne, ki se samo kislo emeri...

Težko je bilo Gorenjčevo začetno življenje od leta 1934 dalje do zrušitve nasilnega režima v državi. V najtežjih časih je „Gorenjec“ krepko držal kvišku slovensko zastavo, stregli so mu po življenju, in ga zelo

belili pri cenzuri, vendar mu niso mogli zaviti vratu. Nekoč je malo manjkalo, da mu niso upihnili življenjske luči, ker si je upal zapisati, da se slovenski narod ni nikdar odpovedal svoji suverenosti. Urednik je bil kar prekoražjen, da si je upal to v tedanjih razmerah zapisati. Na vsa ministrstva so bili poslani iz „prijateljskih“ krogov izvodi „Gorenjca“ kot dokaz, kako revolucionarno in anacionalno deluje „Gorenjec“... Toda v jamo so padli drugi mesto „Gorenjca“. Škoda da ni več živ tedanji urednik ing. Skubic, ta bi znal povedati mnogo zanimivosti iz tiste dobe.

Mislím, da je prav, če ob tej priliki ponovno poudarim, da „Gorenjec“ ni kako „Škerbčevo“ glasilo, še manj pa „Škerbec-Sabothyjevo glasilo“. Razumem, da se v politični borbi skuje marsikak šlager in tega pač nikomur ne zamerim, če je s tem delal reklamo za mojo malenkost, mislim pa, da tudi dr. Sabothy ne. Radi objektivne resnice pa je prav, če ugotovim ob tej priliki, da res pripade na moj konto precej krivde, da je „Gorenjec“ zagledal beli dan, nikdar nisem pa hotel, da bi list služil kakim osebnim interesom in tudi ne, da bi hotel dajati listu politične smernice. Za politično delo „Gorenjca“ imajo pač zaslugo popolnoma drugi, pač politični faktorji, kar pa moja malenkost ni.

Težke borbe za slovensko stvar je že boril naš „Gorenjec“ v svoji zgodovini. Ob štidesetletnem jubileju, odkar je zagledal prvič beli dan, se zdi, da se približuje uresničenje naših slovenskih idealov. Toda borba za pravo slovenstvo iz doseg političnega ideala ne bo še prenehala. Ko se morda zaključuje zunanja borba za politično in kulturno samobitnost Slovencev v tesni zvezi in enotnosti z brati Hrvati in Srbi, se mi zdi, da stojimo pred drugo še težjo nalogo našega naroda: Da ohranimo njegovo narodno jedro moralno zdravo. Razni tuji elementi, ki se krase s pavjim perjem ponarejenega slovenstva, zastrupljajo naš narod v taki meri, da mora resnega človeka pogled v bodočnost navdajati s skrbjo. Treba bo zbirati vse dobromisleče činitelje za borbo za ohranitev kulturnih in moralnih vrednot našega naroda. In ta boj bo hujši, kakor je bil boj za politično samobitnost. Azijski strup od vzhoda pomešan z ostanki nemško liberalnih nazorov grozi, da bo uničil moralno našega naroda.

Slovenskega naroda ni uničil germanski naval. Strl pa ga bo naval materializma, nemoralnosti, azijskega barbarizma, ki danes udara v naš narod, če te poplave ne zaježimo še pravočasno...

In za to borbo prihodnjih dni bo potrebno še več moralne moči, še več korajže in udarnosti, ki naj spremlja življenjsko pot našega „Gorenjca“.

Zgodovina „Gorenjca“ in tiskarne

Po spominih ustanovitelja g. Iv. Pr. Lampreta

Tednik „Gorenjec“ in tiskarna „Tiskovnega društva“ v Kranju sta tako tesno spojena, in se v svoji preteklosti tako zelo prepletata, da skoro ni mogoče govoriti o „Gorenjcu“, ne da bi istočasno mislili na tiskarno, ki ga izdaja. Prav je torej, da obudimo morda najprej spomine na ustanovitev naše tiskarne.

G. Iv. Pr. Lampret, ustanovitelj tiskarne in „Gorenjca“.

Ob koncu prejšnjega stoletja je bila v Kranju mala tiskarna, last. pok. Ignacija Rescha. Danes ne vemo več, kako je ta izučeni knjigovez pravzaprav okoli leta 1888 mogel dobiti koncesijo za svoje tiskarsko podjetje brez strokovnega znanja in brez strokovnega namestnika. Zdi se pa, da je zanj posredoval njegov bivši mojster Queiser, knjigovez in tiskar v Amstettenu na Cornjem Avstrijskem, doma pa iz Kranja, kamor je tako rad prihajal na počitnice, čeprav je govoril samo nemško. Resch je tiskal z majhnim tiskarskim strojem, imenovanim „Tiegel“ v lokalu poleg sedanje Belčeve huše.

Danes je pač zanimivo že samo dejstvo, da je v tiskarskem lokalu prodajal v posebnem jerbasu tudi zemlje, imel je namreč istočasno tudi branjarstvo. Še zanimivejši pa je bil pogled na Reschevo tiskarno. Imenovani tiskarski stroj „Tiegel“ je po njegovem lastnem mnenju predstavljal veliko vrednost, v resnici pa bi bil primeren le za razstavo — v ljubljanskem muzeju. Saj je bil poleg drugih hib ves povezan z vrvo in žico kot razpadijoča košara. Posebni curiozum so bile črke. Polovico je bilo polcmljenih, nerabnih, bile so okrogle kot želodova kapica, lesene so bile vegaste in podobne polenčkom. Vlagal jih je po 10 do 15 v škatljice za vžigalice. In povrh tega je imel tega materiala še prav malo. Vse njegove črke so tehtale skupaj 10 do 15 kg, kar bi s strojem vred brez posebnega truda lahko prevzela na vozičku — mlekariča.

Posetnico z dvema vrstama je moral n. pr. zato tiskati po dvakrat, mrtvaški list pa celo po trikrat. Pri tem je mešal vseprek, navadne črke in gotske, ronde in ležče.

Vse obratovanje je vršil pok. Resch sam brez vajenca ali pomožnega delavca. Komplikirano delo pa je pošiljal v Ljubljano, s čemer so se seveda izdelki znatno podražili.

Končno je gospodar sam uvidel, da ni kos naročilom in točni postrežbi, zato je ob koncu leta 1899 oddal obrt za pet let in najem g. Lampretu proti letni odškodnini 500 kron. Novi lastnik prej uslužben v celovski Mohorjevi tiskarni je bil tudi Reschevega mnenja. Zato je Reschevo tiskarsko „umetnost“ prodal za majhno odškodnino strojni tovarni na Dunaj kot staro železo. Nove prostore je najel v Sodarjevi ali sedanji Savnikovi hiši na Mestnem trgu. Naročil je velik tiskarski stroj iz Lipskega, nekaj stotin kg modernih črk, omare za črke ali regale pa je soldno izvršil ljubljanski mojster Vehar. Obrat pa je novi gospodar stalno širil in povečeval, tako da je podjetje rastlo, čeprav je bil začetek težak.

Prvo večje delo, ki ga je izvršila Lampretova tiskarna, je bil tisk molitvenika za knjigoveza g. Bizjaka v 8000 izvodih, obsegal pa je nad 20 tiskarskih pol. Poleg „Gorenjca“ je tiskala Lampretova tiskarna tudi „Rdeči prapor“, ki je pozneje izhajal dvakrat tedensko, ob volitvah 1908 leta pa celo kot dnevnik skozi 2 mesca. Dve leti je vsak četrtek izhajal „Slovenski štajerc“ kot odgovor nemčurškemu „Štajercu“ v Ptujju. Lampretova tiskarna je dalje še tiskala idrijski „Naprej“ dvakrat na mesec, mesečno revijo „Naši zapiski“, tednik „Jesenško stražo“, pa še lista „Korošec“ in „Dolenjec“. Od časa do časa je bil priložen „Gorenjec“ strokovni list „Slovenski tehnik“. Ob važnejših izdajah so izšle posebne slavnostne številke. Precej pozornosti je leta 1903

vzbudila posebna izdaja ob smrti Lundra in Adamčca. Za domačo veselico in Straheči dolini je izšel šaljivi list „Kranjska goljfa“.

Kmalu se je zaradi tesnih Florjanovih prostorov g. Lampret preselil k Petanovski nasprotni župne cerkve, pa tudi tod so se uslužbeni zaradi velikih naročil komaj izogibal drug drugemu. Zato je bil g. Lampret zopet prisiljen, da je v začetku avgusta 1906 leta prenesel svoj obrat na Florjanovo pristavo v prostore sedanjega „Semperita“, kjer je dobil svetle in značne prostore v zadostni množini. Tu je doseglo podjetje svoj vrhunec. V službi je bilo 18 oseb, poleg faktorja in strojnika n. pr.: 7 ročnih stavcev, 3 vlagalke itd. Če je bil prej pogon vseh strojev ročen, za razsvetljavo prostorov pa so služile petrolejke in deloma luči na karbid, so se odslej posluževali za pogon in razsvetljavo elektrike, le rokopiš se stavili stavci „na roko“, saj je v tistih časih le pri Bambergu v Ljubljani ropotal edini in prvi stavni stroj na Kranjskem, ki je tolikim strokovnjakom — vzela kruh.

Toliko vsega dela se je izvršilo, da se je lastniku leta 1909 zdelo primerno, da zaprosi še za koncesijo knjigotrske obrti. Te sicer ni dobil, dobil pa je dovoljenje za plakatiranje lepakov, oznanil in reklame sploh. Mmoredne še omenimo, da je doslej vršil to delo tedanji mladini dobro znani Potuškov Pepe „tarča za otroke“, ki je pritisnil plakat, kjer je pač bilo.

Že je g. Lampret sanjal o lastnem domu z lastno streho in sedanji tiskarni „Savi“, kar mu je ponujala v najem lastnica ga. Mara Mayerjeva, pa je sredi decembra leta 1909 nepričakovano treščila v svet — novica, da je v Ljubljani propadla registrovana zadruga „Glavna posojilnica“, kjer je bil med zadržniki tudi kranjski tiskarnar. Posledice zanj so bile težke, njegov kredit okrog 100.000 kron je padel na ničlo. Nadaljevati svojega dela ni mogel več. Poravnal je svoje obveznosti in mu ni preostalo drugega, kot da je ves svoj inventar oktobra 1911 leta prodal novemu gospodarju, ki je bil sedanje „Tiskovno društvo“. G. Lampret pa je skoro do svetovne vojne ostal v tiskarni tehnični poslovodja.

Prva leta „Gorenjca“

Lokalni list ima svoje slabosti in dobre strani. Kaj rad zapade v osebne žalitve ali preganja malenkosti, mnogo je pač odvisen od uredniških — muh. Poročanje torej ni vedno na tisti višini, kot je lahko dnevnik, ki veja za vsi pokrajino ali vsa država. Ne gre pa prezreti pri vsem tem tudi njegove dobre poteze. Ljudi svojega okolja odvrta od pozornosti in hlastanje po tujih senzacijah, raje jih seznanja z t.jtjem in bitjem v neposredni bližini. S tem jih poveže med seboj, vzgaja jih za dobre lokalne patriote in buji veselje do vsega domačega, ne glede na vse informacije, brez katerih bi danes v modernem življenju ostal sleherni izmed nas, ki se mora pehati za vsakdanjim kruhom. Vse to pa je poleg drugih namenov imel gotovo pred očmi tudi g. Lampret, ko je ustanovil „Gorenjca“.

Vsak „pride“ nerad v „časopise“. Zato n. kazalo drugače, kot da so tudi Gorenjčevu lastništvo vabli k oficijelnim otvoritvam prog: Jesenice—Celovec, Jesenice—Trst, Kranj—Tržič in drugim pomembnim in nepomembnim dogodkom. Bolje je, da je dopisnik navzoč in da bo potem zapel „glorio“, kot da bi kak lokalni pisun osmešil prireditelje.

V vseh časih je nad časopis lebdela cenzura. Tudi „Gorenjec“ je moral priznati svoj delež. Do vojne je bil sedemkrat zaplenjen, blagoslovili so ga z raznimi popravki in končno mu ni bilo prizanešeno niti s tožbo. (V tem oziru se pa časi niso prav nič spremenili tudi v svobodni Jugoslaviji! Zlepa ne bomo pozabili številnih modernih: „Ni res...“, res pa je, da...)

Izdajanje prvih števil je bilo povsem podobno Reschevi tiskarni. Ustanovitelj je moral list sam izdajati, ga sam pisati, staviti, popravljati, tiskati in ekspedirati. Tako je bilo v začetku. Šele sčasoma si je pridobil vestnih dopisnikov in lokalnih poročevalcev, nekaj tudi — za denar. To še najbolj vleče tudi pri čelu za časopis!

Med najagilnejšimi sodelavci so bili: Valentin Žun, dr. Kušar, dr. Štempihar, profesor Makso Pirnat, Žun, ki je bil finančni komisar v Radovljici, doma pa iz Trboja pri Kranju, je „Gorenjca“ zalagal z dobrimi uvodniki zlasti o gospodarstvu in ga z aktualno snovjo pač mnogokrat izvelkel iz zadrege. Mnogo političnih člankov sta napisala kranjska že pokojna odvetnika dr. Josip Kušar in dr. Valentin Štempihar, mnogo prahu sta z njimi dvignila, ker sta stalno napadala „klerikalce“, smešila škofa Jegliča zaradi znane brošure, ostre puščice so pa letele tudi na kranjski deželni odbor. Dobrodušni že umrl profesor Makso Pirnat je kar sopal iz rokava ocene, kritike in življenje-pise. Glavni urednik pa je bil prvih šest let

g. Ciril Pirc, katerega g. Lampret v svojih spominih ne omenja nikjer. List so urejevali tudi še drugi uredniki. Počasi pa, ko se je razdelilo delo pri uredniškem aparatu „Gorenjca“, je dobil svojega referenta za politični in polemični del, gospodarski in prosvetni ter zabavni del. Vrhovni pregled rokopov pa je še vedno ostal v ustanoviteljevih rokah.

Kakšen je bil tedaj „Gorenjec“? Osnovna nota je bila ravno nasprotna kot danes. Ne pozabljimo, da so tedaj vanj pisali liberalci. Ob voščilu za leto 1910 je zapisal 31. decembra 1909: „Gorenjec“ je in ostane tudi v bodoče naroden, napreden in svobodomislen list. Od te poti se ni oddaljil ves čas, odkar izhaja. Podpira narodno napredno stranko (to je liberalce)“... (Pa se je vendar že čez dve leti zasukalo! Op. uredništva.)

Poleg uvodnikov v liberalnem duhu in idejnih člankov ter lokalnega „novičarja“, okoliških dopisov in inseratov je list po nasvetu bralca prinašal zgodovinske pregledne, godove in gorenjske sejmje za vsak prihodnji teden. Marskaj javnih in osebnih aferic iz tedanjega Kranja bi se dalo navesti iz uredniške tajnosti in molčečnosti. Stalno je „Gorenjec“ posegal v gorenjsko narodno-gospodarska vprašanja. Tako so se n. pr. vsestransko obravnavali v listu vodovodi vseh gorenjskih mest. Zelo ganljivo se je v dokaj liričnih razmišljanjih poslovlilo od starega, lesenega savskega mostu, njegove „plundre“ in obupnega škripanja. In prav letos so po 30 letih že morali razširiti njegovega konkurenta. Tako zelo hitro sprememba častiljivi Kranj svoje staro lice in postaja moderen.

Mnogo se je že v začetku brigal za tujski promet, zaboljšanje razmer ob zgradbi bohinjske, karavanske in tržiške proge.

Vedno je bil tedanji „Gorenjec“ kulturno-bojen. Ni bilo številke, v kateri se ne bi rogal svojemu glavnemu nasprotniku „tebantu Koblarju“ in pa prav pogosto je izpraševal vest svojim liberalnim ovčicam, ki so cenile dekanovo delo. (In kakšna je ironija usode, da danes priznaša njegovemu nasledniku šiba pa takratne napadalce!). Kar pozabiti ni mogel, da so „klerikalci“ dobili krasen Ljudski dom.

Seveda je na lastnikovih ramenih ležal tudi pretežni del upravnih poslov. Mnogo je agital za list od osebe do osebe, zato je nabral tudi lepo število stalnih inseratov. (Po dve strani je bilo najmanj oglasov, ki so jih n. pr. poleg trgovca Adamiča in urarja Rusa dajali: Ivan Schindler iz Dunaja, Jandl iz Trsta, zobni atelje Seydl, ljubljanski Tönnies ali ključavničar Weibl ter pečar Dreise. Sicer so pa list prodajali na drobno v Škofji Loki, Radovljici, Tržiču, Jesenicah, Zeleznicah in v Ljubljani.)

Z izmenjavo gospodarja v tiskarni jesenj leta 1911, je zavela ostra sapa tudi v naš list in — liberalnega „Gorenjca“ je bilo konec v Kranju. 7. oktobra 1911. leta je prvič izšel „Gorenjec“ kot glasilo SLS z geslom: „Štiti omiko in braniti pravico“. Prvi izdajatelj je bil posestnik Ivan Podlesnik, odgovorni urednik pa kaplan Valentin Šitar. Dne 18. decembra pa se je vršil prvi občni zbor novega „Tiskovnega društva v Kranju“ s predsednikom dekanom Koblarjem in podpredsednikom trgovcem Rajkom Marenčičem na čelu. To društvo je odslej pošiljalo v svet „Gorenjca“ ter takoj z novim letom 1912 začelo izdajati tudi „Gorenjsko knjižnico“ s ljudskimi povestmi.

skromni tiskarski material. Do 1. 2. 1901 se je tiskarna imenovala samo Tiskarna v Kranju, od 1. 2. 1901 dalje pa „Tiskarna Iv. Lampret“. V svrhu razširjenja tiskarne se je Lampret oddčil, da bo izdajal tednik in je v to svrhu zasnoval konzorcij „Gorenjca“. Dne 13. 1. 1900 je izšla prva številka „Gorenjca“ v skromnem obsegu. Prvi odgovorni urednik lista je bil neki notarski nastavljenec Eržen, ki baje še sedaj živi nekje v Ameriki.

Lampret sam je bil izvrsten akviziter in se je močno potrudil tako za inserate, kakor tudi za naročnike lista. Kot izdajatelj je fungiral konzorcij „Gorenjca“, po večini sem dajal politične smernice za list jaz, posebno od takrat naprej, ko sem bil jeseni leta 1901 izvoljen deželni poslanec. List je bil spetka precej suhoparen, ki pa je postajal od dne do dne interesantnejši, ko se je s prihodom takratnega novega kranjskega župnika g. Antona Koblarja razgibalo politično življenje. Takratni župnik g. Anton Koblar je dal opoziciji v občinskem odboru v Kranju na razpolago svoj „Slovenski list“, ki se je tiskal v Ljubljani in so se vršile po obeh listih jako obsežne, zanimive, tudi pikre in ostre debate, tako o gospodarskih kot tudi političnih vprašanjih. Saj je takrat šlo za izvršitev velikega projekta — vodovoda za mesto Kranj in okolico. Jaz sem se zlasti pobrigal za politične novice in zastopal tudi gospodarsko politiko kranjskega občinskega odbora, kateremu je stal na čelu takratni občespoštovani Karel Šavnik. Materiala za politične članke in novice je bilo dosti, zlasti v letu 1901, ko so se vršile razne volitve, tako državnozbornske kot deželne in druge. Sodeloval sem precej intenzivno pri listu do leta 1906, ko je tiskarnar Lampret preselil svojo tiskarno v prostore, ki jih ima sedaj tovarna Semperit v Kranju.

Med glavne in stalne sotrudnike lista „Gorenjec“ se je štelo dr. Štempiharja, advokata iz Kranja, ki je pisal temeljite uvodne članke, nadalje dr. Kušarja, odvetnika v Kranju, profesorja Maksa Pirnata, učitelja Franca Gärtnerja — Gorazda in druge.

Leta 1909 je Lampret odstopil list „Gorenjec“ Tiskovnemu društvu v Kranju, ki se je tačas ustanovilo po zaslugi in na iniciativo takratnega dekana g. Koblarja Antona, toda brez tiskarske koncesije, katero si je Tiskovno društvo v kratkem pridobilo samo, dočim je staro obstoječo Reševo koncesijo kupila tiskarna „Sava“ v Kranju, ki se je takrat osnovala.

V svetovni vojni so Avstrijci hvalili avstrijsko vojsko, češ da je zavela Lovčen. Dekan Anton Koblar se je v listu „Gorenjec“ nepohvalno izrazil o tem, češ da to ni nič posebnega in da z zavzemanjem Lovčena ni posebnega pomena; vsled tega je bil pok. dekan Anton Koblar konfiniran in list ustavljen. Ta novica je izšla v izmed zadnjih števil listu „Gorenjec“.

Nova smer „Gorenjca“

Prvi urednik nove smeri č. g. župnik in duhovnik Val. Šitar v Predvdvoru nam je na prošnjo poslal malo spominov na svoje uredovanje:

„Za mojega kaplanovanja v Kranju (1906—1915) je bil „Gorenjec“ precej razširjen tudi po okolici, seveda, ker je bil v nasprotnih rokah, je naši stranki močno škodoval. Tiskarna je škodo še povečala z izdajanjem raznih bro-

Osojbe tiskarne „Tiskovnega društva“.

Tako so strelce, ki so jih doslej mestni liberalci tako radi in pogosto pa brez uspeha naperjali proti klerikalnim veljakom in zlasti duhovščini, zamenjale smer in letele proti — prvotnim strelcem. Revanche v življenju ne izostane, čeprav ni vedno — krvna osveta!

Bivši uredniki pripovedujejo...

Naš urednik se je zglasil tudi pri b'všem županu g. Pircu Cirilu v Kranju, ki je blagovolil za naš list nasloviti sledeče spomine:

Koncem leta 1899 sta prevzela gg. Lampret in Pyš v zakup koncesijo Reševo tiskarne v Kranju ter sta prevzela obenem tudi ves

sur. Tam je izhajala tk.v. „Zelena brošura“, med drugimi ponatisk in precej zloben komentar škofove (Jegličeve) rdeče brošure. Dekan Koblar si je belil glavo, kako bi ta vpliv zajezil. Po ted. zakonu na lastno koncesijo ni bilo misliti. Slučaj je pomagal do uspeha. Kako in s kakšnimi sredstvi je Koblar kupčijo izpeljal, nam kaplanom ni bilo treba vedeti. Sredi tedna se je prismejalo, kar ni bila njegova navada, in Ljudski dom, kjer sem imel pri hranilnici opravka, in začel: Urednika za „Gorenjca“ potrebujem. Ali veste za katerega? Ves presenečen se nisem takoj znesel. Koblar pa „Gorenjec“ ne mlatica pod istim mernikom. Še predno se zavem, reče: „Vi boste

prevzeli, homo že pomagali.“ — Jaz naj bi bil žurnalst in še urednik povrh; svoj živ dan še nisem imel tako pregrešne misli! Ugovarjam, da imam dela pri hranilnici, nekaj tudi pri Kmečkij zvezi, glavno pa, da nimam zmožnosti in ne veselja. Poiščite si kogarkoli! — Dobro! Delo bom prevzel sam, Vi pa vsaj svoje ime posodite za par tednov, da bo Ciril Mohor polnoleten, potem bomo pa njega nastavili. Kaj sem hotel, pristal sem! In „Gorenjec“ je izšel;

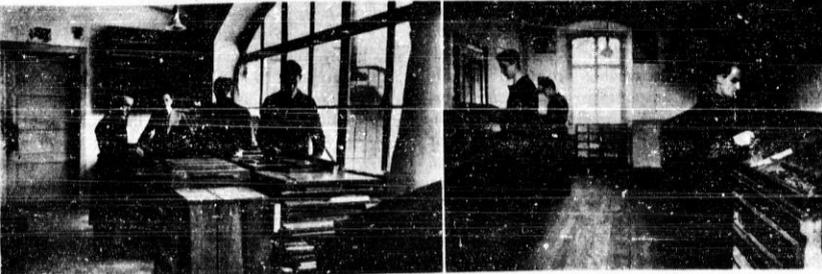
kaplana v Kranju, v tem ljubem kraju mojega dijakovanja (med in j, če vstaviš v, se ti okrije druga plat te medalje). Prvi večer, po večerji, med štirimi očmi, mi našteje g. dekan Koblar med drugimi častmi, ki jih namerava položiti čez moja pleča, tudi zelo jasno in brez vseh ovinkov: Vi hoste tudi odgovorni urednik „Gorenjca“. Ker sta odkritosrčnost in ponižnost res zelo lepi in zelo krščanski čednosti in ker v Kranju ena cela generacija ve, koli-

dušenju — porival žalostnemu vojskovodji njegov adjutant meč skozi srce z izjavo: „Mene in vse poštene, dobromisleče ljudi na Gorenjskem srčno veseli, da morate Vi v izgnanstvo! Kajti s tem zadobi naša stvar novega mučenika. In stvar, ki ima svoje mučence, gotovo prej ali slej zmagala!“ Kol ko pa je imel „Gorenjec“ deleža na izgonu g. Koblarja, ne vem. Sem se potikal po frontah.

Za konec mi bodi dovoljeno, da zašpilim to pisanje z izjavo poštene kmečke žene s Klanca, ki ima z „Gorenjcem“ le toliko zveze, da v njem doslej še menda ni bila objavljena. Vprašam jo mimogrede (pravzaprav m'no sede, na konju seveda, na belem Smeļnu, ki ga je gleštal odgovorni urednik Polde, na pol na račun g. sofa uredništva): „Kako je kaj zdaj?“ Žena pa upre roke v boke, oči vame in se odreže: „Jejšta, gospod kopvan, bl svab je ratou zej, kar je tala Jugosvavja onzbruhva!“ „Kako pa to?“ „I — no, repa na gre več u dnar! Preh so sovdatj' vso pojedl', zej jo pa mornar preščem futrat pa na gnoj metat.“

Tudi to pot je bila usoda našega lista ozko spojena z usodo tiskarne. Tiskarna Tiskovnega društva je v letih stiske prišla v velike težave. Četudi se je vodstvo tiskarne žrtvovalo in se trudilo da vzdrži tiskarno za vsako ceno, tej nalogi že z ozirom na takratne razmere ni moglo biti kos. Vodstvo tiskarne se ni moglo dovolj načuditi dobrodušnosti nekega veljaka, da je faktorju preskrbel koncesijo za novo tiskarno. Velik del naročnikov je z njim odšlo iz tiskarne. Tiskarna ni bila več rentabilna. Leta 1934, ko je bila kriza že na vrhuncu, je izšel zopet „Gorenjec“, ki je imel dovolj posla z novo nastalimi političnimi, gospodarskimi in socialnimi problemi.

„Gorenjec“ pa si je stekel mnogo zaslug v vseh panogah javnega življenja. Bistveno je pripomogel, da so se v občinah ustale delavne večine, spremljal je zvesto delavnost javnih korporacij in zasebne podjetnosti. Stal je vedno na braniku za pravice gospodarsko šibkejšega. Posebno je posvečal svojo pozor-

Tiskarna: Ročna stavnica.

Foto Jug. Kranj

o spremembi gospodarja ni črhnil. (Če me spomin ne vara.) Tako sem tisto popoldne postal urednik! Koj za častjo so se pa začela vrstiti bremena: Krtačni oditis, korektura, toliko in toliko vrstic še manjka in kaj vem kaj še. Vse nujno in meni vse neznano. Potiskal sem fanta k dekanu, dekan k meni. Že koj drugi teden (in še proti koncu), ko se je krstni strah že nekoliko polegel, prihiti dekan s ščpalnikom koncem nosa: Faktor hoče rokopis, da bo pravočasno stavil, imate že uvodnik pripravljen? Jaz začuden: saj ste vendar rekli, da hoste Vi... On pa zareži: Čemu ste potem urednik in vrata zapre, pa gre pisat uvodnik! — Lahko razumete, da sem težko čakal razrešitve! — Pa še tepen bi bil kmalu v tem svojem dostojanstvu. Brez Koblarjeve vednosti sem z neko not'co profesorja Pirnata podražil. Po neki občinski seji me je kar v dvorani srdito napadel, najprej z besedami, potem pa začel še rokave vihat. Na mojo srečo so razdraženega gospoda tovariši pomirili, češ saj ni ta vzrok, saj je Koblar. Tako sem odnesel zdravo kožo. Sklenil sem pa: Urednik pa n koli več!

„Gorenjec“ izpred vojnih let pa kaže, da je bilo njegovo uredovanje zelo plodonosno in zanimivo.

„Gorenjec“ je svetovno vojno še doživel, ni je pa več preživel. Njegovo ustavitve je deloma popisal že g. M. Škerbec v uvodniku. Naj sledi še šegavo pripovedovanje bivšega urednika g. J. H. o tej ustavitvi.

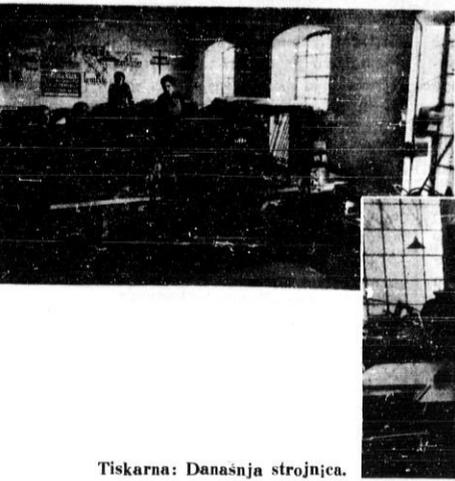
„Gorenjec“ ob 40-letnici

Naglica nikjer ni dobra; upajmo, da bo v tem mojem bliskovitem odgovoru. Da, z „Gorenjcem“ sem imel nekaj let krepke stike!

Najprej: Ko ga je še tiskal Lampret, pod Pircem! Poleg teh dveh mož je bil gotovo najimennitnejši in najbolj zasluženi činitelj za „Gorenjca“ moj prijatelj Nande Germek, ki je gonil samotež kolo tiskalnega stroja. Tako je prav on vršil najtežje delo pri „Gorenjcu“ in se strašno potil in hropel za malo denarja in nič slave. Vendar se je pri tem toliko izobrazil, da je lahko prešel s časom k lekarniški stroki, kjer ni dobival ravno dosti več denarja ali slave, toda — nosil je imenitno ime „laborant“, se nanj celo lahko oženil in — kar je še več vredno: ker je vztrajal pri tem poslu zadosti let ravno sredi Ljubljane, v senci Prešerna, je avanziral končno v ubožnico stolnega mesta kot pravi meščan, kjer uživa ne-

ko in kakšnih, celo otipljivih ali steklih dokazov junaštva sem doprinašal že davno pred tem večerom, v mestu in predmestjih, tudi v okolici ali kjerkoli je nanesa prilika in da sem takšno priliko po kakšni daljši dobi brez zgodovinskih dogodkov tudi poškal ali za las privlekel na junaški mejdan — smem in moram na tej krepki podlagi brez posebnega strahu za svoje ime kar naravnost priznati: ustrašil sem se! Mislil sem: mož bo pisal in tiskal, kar bo sam hotel — zdaj je mobilizacija, potem bo vojska — za odgovorne urednike postavijo pod Gaštejem ali v Straheči dolini kje gavage — ako ne narede z menoj kot z odsluženim vojakom častne izjeme s kroglo In tako je g. glavni urednik, p satelj in izdajatelj „Gorenjca“ vame naperjen kazalec po kratki debati o tem predmetu zopet zaklopil, umaknil svoj pogled za naočnike in kratko napovedal novo dobo „Gorenjca“ glede ozvezdja odgovornega uredništva: Bo pa Polde! Nova, nezaslišana kariera po zaslugi „Gorenjca“: Polde (če se je tudi kaj pisal, ne vem, vem pa da je kosil, vozil, živino krmil itd., skratka bil je in je morda še — farovski hlapec — in najmanj se je potil ali kako drugače bil moker (za likofe „Gorenjčev“ budret vsaj takrat ni imel postavke) Polde ravno v svojem svojstvu kot odgovorni urednik. Niti se mu ni sanjalo od gavg ali prepador, ki so ga zaradi tega svojstva obhajali ves čas vojske. Hrabro je vztrajal v tem nevarnem položaju, enako kakor v svojem glavnem miroljubnem poklicu najbrž — ker sploh vedel ni zanj!

Enkrat, menda že v z'mi, tam gori za Rabeljskim jezerom, med Montažem in Rombonom (ta vojaška skrivnost je še iz vojne l. 1915 ali 1916 — to pripominjam z ozirom na današnje napeto stanje v olajšavo presoje cenzure — tudi tam so ljudje in je treba imei usm'ljenje z njimi!), dobim v roke pošto, pa nič „Gorenjca“ vmes. Teden nato enako. Telaj sem se začel praskati za ušesi. Prav zelo verjetno se mi je zdelo, da se je „Gorenjec“ kaj pripetilo zaradi mojega pisanja iz vojske v Galiciji. Pozneje mi je g. dekan Koblar razodel, zakaj so oblasti tega sveta upih'ile tiskarno luč „Gorenjca“. Njegov kaplan in za časa njegove konfinacije v Zagrebu namestnik, je napisal kratek člančič, v katerem dokazuje, da je za državo včasih boljše, da je v vojski premagana, kakor če bi zmagala, kakor a. pr. Avstrija l. 1866 in prepušča pr'jaznemu b'vacu, da se s tem tolaži ali veseli tudi za slučaj, da bi v tej vojski b'la Avst'ija premagana. Izdajatelj in urednik Koblar se je krepko branil, češ da bi objava tega člančiča utegnila povzročiti junaško smrt „Gorenjca“ in njega spraviti v luknjo (na gavage ni več mislil, odgovorni Polde pa zato seveda sploh vedel ni — čemu neki naj bi se še zaradi takih stvari praskal!). Pa pisec, filozof vojnih propasti, ni

Tiskarna: Današnja strojnica.

moteno že precej let sadove svojega življenjskega napora, meni pa kot star prijatelj in rojak včasih piše za Božič svoja srčna voščila. Bog ve koliko manj splošno znanih m'z je začelo na ta ali onj način svojo kariero pri „Gorenjcu“! To omenjam, da bo s tako prikrito slavo in koristnostjo „Gorenjec“ pod vsemi režimi do danes njegov kup zaslug za 40 letnico še večji!

Ob mobilizaciji l. 1914 sem nastopil službo

odnehal; apeliral je na Koblarjevo slovansko srce in sloves pogumnega borca za slovanske ideale ter gnal končno v kozji rog uganega šefa k cenzuri na glavarstvo. Tam so l'st ustavili in zahtevali izročitev pisca. Pa ga Koblar ni izdal!

Ko je moral dekan Koblar na pot v konfinacijo, ga je spremil na železnico ravno isti pisec in namestnik. Ko sta korakala čez most, je nič hudega misleč v svojem idealnem nav-

Knjigovelnica in kartonaža Tiskovnega društva

Foto Jug. Kranj

Vendar pa ljudje takale načela hitro menjajo! Ko sem se vozil s Koroške po vojni nazaj v Kranj, me je g. Koblar opozoril: „Kmetje so hudi na vas, češ da hočete novo vojsko narediti!“ — Jaz sem pa mislil prej, da komaj čaka kmetič, da bi kaj repo pognalo kvšku in bomo z akcijo na Koroškem zadeli tri muhe na en mah: zavzeli pol Koroške, zavarovali Kranjsko in — dvignili repi ceno.

Slavni „Gorenjec“! Korajžno glej naprej — skrivaj poglej včasih tudi nazaj! Morč se boš še česa naučil. In vedel boš iz kakšnih koremin si izrastel. Ne pušči, da bi fabrike pokvarile Gorenjec. Cepi jih zoper vse bacle, ki od vseh strani sveta letijo na Gorenjsko. Utrdi jih v zdravju, verskih načelih, da bodo bolj ko denar cenili zdravje in poštenje. Saj — človek ne utone le v vodi, lahko tudi v vinu ali v masti.

nost gospodarsko najšibkejšemu stanu, to je delavskemu stanu. To hoče tudi v bodoče.

Sodobna ureditev tiskarne

Sedanja doba prinaša v panogah gospodarstva in tehnike nove zahteve, smernice in izpopolnitve, kar velja tudi za tiskarsko umetnost. Tako se tudi naša tiskarna v cilju napredka in prilagoditve zahtevam sedanjega časa, kakor tudi krajevni potrebi, izpopolnjuje.

Ze ako primerjamo delo tiskarne v predvojnem času z delom v današnjem, v' d'imo ogromen napredek.

Razmah tiskarne, možnost izvršitve večjih del v krajšem času ter konkurenčna sposobnost podjetja, vse to je zahtevalo od vodstva, da je kupilo za tiskarno stavni stroj, brez katerega si danes ne moremo zamisliti količjak dobro organiziranega in moderno opremljenega

Načelstvo Tiskovnega društva

Foto Jug. Kranj

„Gorenjec“ zopet oživiljen

„Gorenjec“ v povojnih letih vse do leta 1934 ni več izhajal. Med tem je nastal iz patriarhalnega Kranja industrijski Kranj, ki je preobrazil vso gospodarsko in socialno strukturo Kranja in okolice. Industrializacija Gorenjske je sprožila važne probleme, med katerimi je važno tudi delavsko vprašanje. Tujski promet se je preusmeril.

Nove gospodarske razmere so zahtevale velike gradnje in preureditve vseh prometnih sredstev. Radi bojazni pred sredobežna mi silami, zlasti z ozirom na Hrvaško in radi želje nekaterih manjšinskih strank, da dobijo oblast v Sloveniji za vsako ceno, je naš narod začel v težko borbo s centralizmom za obstoj narodne samobitnosti in slovenskega jezika. V tem boju je prišlo gospodarstvo Slovenije na rob propada. Trgovina je pešala, kreditno gospodarstvo je propadlo, v kolikor ni bilo v centralističnih rokah, ter je tudi mladi industriji grozila nevarnost, da ne bo dobila več trga za svoje produkte.

tiskarskega obrata, ki hoče vsaj delno ustreei zahtevam in potrebam tiskarske obrti. Stavni stroj nadomešča s pridom ročni stavek in je zlasti za stavljenje knjig in časopisov neogibno potreben vsled brzine štavljanja.

V novejšem času se je nabavil in pridružil ostalim tiskarskim strojem še avtomatični najmodernejši tiskalni stroj „Heideberg“ za večbarvni tisk in akcidenčna dela. S tem modernim avtomatom je omogočeno v hitrem času izvršiti velika dela, kjer gre naročilo raznih tiskovin v tisoče ali celo v desetstisoče. Tudi kvalitativno se doseže s tem strojem, ki je res velika pridobitev tiskarske tehnike, lepše in boljše izdelke.

Večbarvni tisk izvršuje tiskarna potom klišejev, med tem ko se za izdelke tiskovnih večjih velikosti kakor so plakati, prospekti itd. izvaja natisk potom linoreznih form, kar ima prednost cenejših izvedbe. V zvezi z dobrim osnutkom in upoštevanje tehnično prilagoditev lahko tovrstni linotisk ustvari efektne in kvalitativne izdelke.

Delo v tiskarni je zelo zanimivo, pestro in živahno, vsak dan prinese nekaj novega. Vedno se poizkušajo manjše ali večje novosti, da se strankam res more vsestransko ustrezati.

Cepprav se naša tiskarna prišteva k podeželskim tovrstnim obratom in se ne more prmerjati z velikimi tiskarskimi obrati, je vendar možno izvrševati različna tiskarska dela v sodobni in okusni izdelavi. Naša tiskarna tiska, da navedemo samo nekaj vrst: knjige, revije, časopise, brošure, cenike, koledarje, prospekte, letna poročila, hranilne knjižice, račune, pisma, kuverte, etikete, reklamne tiskovine, vabila, plakate, vizitke in še druga podobna dela v eno- ali več barvnem tisku. Knjigovoznica izvršuje vezavo knjig, koledarjev, albumov v usnje ali platno, z zlato obrezo in zlatim tiskom; dalje razne pisarniške mape, bloke, omote in sploh vse, kar spada v knjigovestvo obrt.

V zvezi s knjigovestvom je kartonaža, ki je svojočasno v precejšnjem razmahu delovala za našo Gorenjsko. V okvir naše izpolnitve izdelkov in tehničnih novitet spada tudi po-

živitev kartonaže, vendar v zvezi s sodobno produkcijo, prilagodeno po novodobnih zahtevah.

Sodobno kulturno in gospodarsko življenje je z našim obratom, s tiskarno v neločljivi zvezi. Saj si danes ne moremo predstavljati življenja brez knjig, časopisov, revij itd., prav tako nobeno trgovsko, obrtno ali industrijsko podjetje ne more izhajati brez primernih tiskovin in poslovnih knjig. Zato je vloga tiskarne ne samo gospodarskega, ampak tudi kulturnega značaja, saj iz tiskarn prihaja danes tiskana beseda, ki jo imenujejo veselo, ki oblikuje vse javno mnenje in mišljenje, ki ljudi vzgaja in poučuje. Zato je naša želja, da bi tiskarna tudi ob današnjem jubileju 40 letnice predstavljala prvotno gospodarsko podjetje, ki pa bi obenem bilo tudi sredšče in žarišče naše Gorenjske v kulturnem in prosvetnem pogledu. Tako bo to sicer gospodarsko podjetje vršilo zvišene kulturne in vzgojne naloge, ki bodo v korist in napredek naše gorenjskega ljudstva.

Kratek prerez političnega življenja v „Gorenjčevi“ dobi in okolju

Gorenjec v službi liberalnih načel

Potreba po lokalnem listu se javlja pri vseh večjih podeželskih centrih v gospodarsko ali politično važnejših dobah. Prvi „Gorenjec“ je izšel 13. januarja 1900. Prva številka utemeljuje potrebo lista iz gospodarskih razlogov. Bila je politično brezbarvna. Za naslednja številka pa je prinesla izjavo konzorcija „Gorenjca“, da bo list „narodno napreden“ ter da odkrito pove, da bo šel za „narodno napredno“ in ne s „klerikalno“ stranko. „Gorenjec“ tedaj niso rodili samo privatni interesi podjetnika tiskarnarja, ampak v veliki meri tedanje politične razmere.

Slovenci smo takrat živeli na važni prelomnici vsega kulturnega in političnega življenja. Škof Mahnič je pričel z ločitvijo duhov in katoliški shodi so to delo nadaljevali. Janez Evangelist Krek je začel ustanovljati konsumne in kreditne zadruge. Vsa slovenska inteligenca z vsemi velikimi in malimi pridobniki v mestu in na deželi je imela občutek, da se njeni absolutni premoči v narodu majejo tla. Iz osebnih večkrat tudi radi rodbinskih zvez, posebej pa še radi svojega političnega in gospodarskega prestiža je meščanstvo ter vsi podeželski trgovci in gostilničarji šlo z malimi izjemami za „narodno napredno“ stranko dr. Tavčarjevega kova. Četudi se je izkazalo, da stranka s pravo naprednostjo ni imela nobenega opravka, ker je stranka krčevito odklanjala vse politične, gospodarske in socialne reforme, saj ji je šlo le za ohranitev ugodnega političnega in gospodarskega položaja malo-meščanstva in kmečkih magnatov, se vendar še danes more opaziti pristaše narodno-napredne stranke iz tiste dobe, kako se iz neke tradicije še vedno prijemljejo pojma naprednosti, četudi spadajo dejansko v naš tabor.

Tako je tudi Gorenjska potrebovala v svoji metropoli poseben lokalni list, ki naj brani prostopetno stanje meščanstva in kmečkih magnatov. Bilo pa je takrat na Gorenjskem še mnogo nemštva in ponekod celo premalo narodne zavednosti ter je „Gorenjec“ v tisti dobi tudi na tem polju pomagal soustvarjati slovensko narodno zavest. Ne smemo pozabiti, da je bil takrat Tržič še v nemških rokah, da je bilo nemštvo na Jesenicah zelo močno in da je po vseh gorenjskih mestih bilo precej uradnikov, ki so se upravičeno ali neupravičeno prištevati k nemškemu narodu.

Kdo je v tej prvi dobi sodeloval pri „Gorenjcu“, je razvidno iz spominov tiskarnarja Lampreta in bivšega župana Pirca Cirila. Mnogo polemik je izšlo v „Gorenjcu“ izpod peresa g. Pirca Cirila. Radi anonimnosti sicer nimamo točnih podatkov, vendar se pripisuje zlasti polemiki s T. Pavšlarjem njegovemu peresu.

V tej prvi dobi je imel „Gorenjec“ mnogo opravka s Krekovimi konsumi in drugimi zadrugami, v katerih je takratno meščanstvo videlo veliko gospodarsko nevarnost za svojo lastno eksistenco. Imel je mnogo posla z volitvami v gorenjskih mestih in z državnozbornimi volitvami, kakor tudi z raznimi občinskimi volitvami. Pri tem se ni ustrašil celo osebnega boja in priobčeval več ali manj pobavane zgodbe iz zasebnega življenja svojih političnih nasprotnikov. Celotno se mu je pripetilo, da je na naslov deželnega šolskega sveta pridobil serijo političnih shodov z njih politično vsebino, ki jih je opravil njegov politični nasprotnik pok. prof. Jarc. Takole pravi „Gorenjec“ v številki 24 iz leta 1907: „Na slavni deželnošolski svet pa imamo dvoje vprašanj: 1.) J-li dovoljeno, da se c. kr. profesor tako ostentativno udeležuje politične gonje in hujska proti meščanstvu — proti meščanstvu, ki je z lastnimi žulji zidal zavod, na katerem službuje. 2.) Prešče se naj, jeli profesor E. Jarc tudi šolske dolžnosti tako vestno izpolnjuje kot politične, „vdinjan“ dr. Suštaršiču in SLS.“

V neki meri je tudi tak način političnega boja imel svojo dobro stran v tem, da so taki

osebni napadi večkrat bolj koristili nasprotni stranki kot pa „Gorenjčevi“. Duhovi so se bistriili in patriarhalnost družabnih razmer je izgnila. V celoti je bilo slovenskemu narodu to le v korist. Široke ljudske mase so se začele udeleževati javnega življenja in se zanimati za javna vprašanja. Vzklila je nova doba slovenskemu narodu, ki se je politično izvežbal v domačem prepričanju, ki je gospodarsko okrepljen uspešno upirati nemški in italijanski premoči.

Kako veliko važnost je „Gorenjec“ posvečal kranjskemu vodovodu, se razvidno iz tega, da je izšla posebna izdaja takrat, ko je deželni zbor sprejel zakonski načrt vodovoda za mesto Kranj in okolice in tudi takrat, ko je cesar potrdil ta zakonski načrt. Ako primerjamo ta mali in nepopolni vodovod z novodobnimi vodovodnimi napravami, ki so bile dovršene preteklo leto, potem lahko cenimo takratno dobo, kako malo se je še gradilo in kako velika važnost se je pripisovala razmeroma manjšim objektom kot so današnji.

Sedanji „Gorenjec“ mnogo večji in popolnejši vodovod opisuje le še novinarsko, ne pa več politično. Se danes pa ni razjasnjeno vprašanje, zakaj se je takrat ni gradil vodovod iz Predvdvora in zakaj se ga je gradilo 4 km dalje ter moralo kupiti v te namene celo posestvo.

Doba preorientacije

Druga doba „Gorenjca“ se je začela z nakupom Lampretove tiskarne ter z ustanovitvijo Tiskovnega društva. Novo politično-gospodarsko in socialno življenje, ki ga je prinesla že v prejšnji dobi v naše javno življenje katoliška narodna stranka in poznejša SLS, je dobilo v „Gorenjcu“ svojega lokalnega glasnika. Kakor je preje z malimi izjemami, skoraj vsa slovenska meščanska inteligenca podpirala slobodomiselno smer „Gorenjca“, tako je v tej drugi dobi sodelovala pri „Gorenjcu“ vsa katoliška inteligenca, ki ni štela samo med slovenskimi duhovniki pridnih in dobrih sodelavcev, ampak se je pomnožila tudi s katoliško laično inteligenco. V „Gorenjcu“ niso dobile zaslonbe samo narodne zahteve, ampak je v njem dobilo zatočišče vse politično in prosvetno življenje katoliške struje. V to dobo spada boj za občino Tržič, kjer je končno leta 1912 zmagal slovenski kandidat za župana. Razumljivo je, da se je „Gorenjec“ udeleževal vseh volilnih bojev in vsega političnega življenja na Gorenjskem. Da se je moglo vse politično in prosvetno delo v tej drugi dobi tako razmahniti, je mnogo pripomogla ustanovitev Hranilnice in posojilnice v Kranju v letu 1907 in zgradba Ljudskega doma v letu 1909. Organično so rastle nove ustanovljene katoliške organizacije, tako „Izobraževalno društvo“, „Orel“ itd. V vzajemni tekmi z močnejšim in starejšim Sokolom je narasla telovadna organizacija katoliške struje v tej dobi do kvalitativno in kvantitativno močnega faktorja.

V to dobo spada tudi gospodarski propad T. Pavšlarja, ki se je pečal z različni projekti. Prvotno se je upiral zgraditvi vodovoda iz Čemšenka ter je predlagal črpanje vode pri Okroglem. Pečal se je za graditvijo velikega jezusa v „Zarči“ in se boril za zgajitev mestne elektrarne s pomočjo vodne sile, ki jo je imela občina ob Majdičevem mlinu. Načrti se mu niso posrečili, vendar so njegovi načrti našli širok odmev v politični in gospodarski javnosti. Seveda je „Gorenjec“, četudi se z njegovimi načrti ni vedno strinjal, nudil možnost javne diskusije o teh načrtih.

Kranj pa se kljub politični razgibanosti gospodarsko ni mogel razvijati. Iakratna Kreutzbergerjeva elektrarna, katero je pozneje kupila g. Marija Mayr, je bila preslabotna, da omogoči večji gospodarski razmah. Vodovod je sicer zelo izboljšal sanitarne razmere in ustvaril podlago za večji razvoj mesta,

vendar je manjkala v tej dobi večja gospodarska podjetnost. Pavšlarjevi načrti pa so bili predekosežni za takratne razmere. V tem se je začela graditi električna centrala na Završnici, ki je dala nove impulze gospodarskemu življenju na Gorenjskem.

Po propadu Lampretove tiskarne in izgubi „Gorenjca“ je narodno napredna stranka ustanovila nov list „Sava“, da nadomesti izgubo, ki jo je utrpela radi spremembe „Gorenjčevega“ gospodarja. Zato ni čuda, da je bila tudi ta doba polna ostrin in bodic ter da je bila polemika včasih naravnost žolčna. Ko pa je bil med vojno „Gorenjec“ ustavljen, je omelala tudi „Sava“. Bridkosti in grozote vojne so zblžale nasprotnike in je leto 1918 prineslo enodušnost vseh Slovencev, ko so ustanovljali svojo državo. „Gorenjec“ takrat sicer ni izhajal, vendar je njegova neustrašenost in pogum med vojno ustvarila medsebojno spoštovanje in podlago za to narodno slogo.

Povojne razmere v Kranju

Po vojni očitno ni bilo velike potrebe po kakem lokalnem listu, ker je urejevanje države in formiranje novo nastalih političnih strank zavzelo skoro ves interes javnih delavcev. Javljati so se začele stanovske stranke, ki pa so bile bolj političnega kot stanovskega značaja. Dobili smo Kmetijsko stranko, ki je imela namen razbiti SLS. Povsem nova je bila komunistična stranka, ki je bila takrat centralistično orientirana. Razen SLS so bile vse stranke strogo centralistične. Vnel se je boj za in proti avtonomiji Slovenije. Pri prvih volitvah je SLS propadla, pri naslednjih pa zopet dobila večino glasov. Gorenjska je stala po večini za SLS tudi v času, ko je SLS v ostali Sloveniji izgubila večino. Kranjsko mesto pa je bilo v ogromni večini centralistično orientirano, ker je meščan pričakoval večjo zaščito za svoje osebne interese od gospode iz Beograda, kot pa od slovenskega zastopstva.

Občinski odbor si je dovolil celo ta dovtip, da je po bivšem pristašu SLS prof. Marinku z veliko večino sprejel predlog, da naj se naša država imenuje Srbija, ne pa SHS ali Jugoslavija.

Poleg starih političnih borcev dekana Koblarja, Pirca Cirila, in drugih, so po prevratu vstopili v politično arenno še poznejši poslanec in sedanji senator Brodar kot organizator Kmečke zveze ter odvetnik dr. Sabothy Beno, sedanji banki svetnik v Kranju in drugi.

Ni pa ostalo samo pri politični preorientaciji, ampak je tudi gospodarsko življenje dobilo povsem nove smeri in nov razmah.

Vsi javni delavci obeh glavnih političnih skupin so se zavedali, da je treba Gorenjsko radi spremembe meja in spremembe trgovskih trgov postaviti na drugačno gospodarsko podlago. Narodno napredni stranki je šlo sprva le za doseg svojega dolgoletnega cilja, da zgradi svoj lasten dom. Soglašala pa je stranka tudi s tistimi javnimi delavci, ki so želeli na gospodarski izgradnji. Puškarna se je preselila iz Borovelj v Kranj. Dr. Sabothy, takrat še v tesni povezanosti s Sircem Francem, je s pomočjo občinskega odbora dosegel naselitev „Jugočeške“ na Gaštevski gmajni. Mladim in agilnim domačim so se omogočili z domačimi krediti nakupi večjih kompleksov in razširitev obratov (Gorjanc Franc, Savnik Ivan, Adamič etc). Obrtništvo se je živahno gibalo in skušalo ustvariti skupne delavnice, da si tako ustanovi za lastnimi sredstvi industrijska podjetja. Z domačim kapitalom se je ustanovila tovarna Vulkan, ki je predhodnica Semperita odnosno Jugoslovanske tovarne gume. Za „Jugočeško“ so se vrstile ustanovitve drugih tekstilnih tovarn, kakor „Jugobruna“, „Inteks“, „Tekstilindus“, Sirc Franc, Prah Adolf, Božič Anton itd. Tako se je Kranj z okolico, kakor tudi ostala Gorenjska v novi državi industrializirala in ustvarila nove probleme in nove smeri v vsem javnem življenju.

Političen preobrat v Kranju

V Kranju samem je vso dobo industrializacije vladala na občini narodno napredna stranka. Deloma osebni interesi, deloma različno gledanje na rešitev raznih občinskih problemov, ne malo pa tudi različno stališče napram nasilnosti tedanjega režima je povzročilo najprej trenja med vodilnimi krogi narodno napredne stranke v Kranju, nato pa odkrit razcep. Takozvana industrijska skupina z dr. Beno Sabothyjem in Maksom Fockom na čelu se je vsaj lokalno ločila od stranke, ki jo je vodil tedanji župan Ciril Pirc. Industrijska

Rupret Vinko, šolski nadzornik:

Stanje ljudskega šolstva v kranjskem okraju

Kulturna stopnja kakega naroda se še vedno ocenjuje v prvi vrsti po številu šol oz. pismenosti ljudstva, ki ga pospešujejo predvsem ljudske šole. V tem pogledu izdajajo podine države natančne statistike, ki prikazujejo kulturno stanje z ozirom na število šol. Neka državna statistika postavlja Slovenijo kot najkulturnejšo banovino v državi, kjer dosega

skupina se je pričela približevati pristašem SLS, posebno v dobi, ko je vladalo v Kranju največje nasilje od strani režima. Režim naslaja, s pomočjo katerega je nameravala „napredna skupnost“ unčiti SLS, je zadati smrti udarec njej sami. Tudi bivši pristaši narodno napredne misli, so se pričeli odmakati režimski stranki, ki je tako izgubila tla v svoji največji slovenski trdnjavi v Kranju. Tako se je ponovno pokazala resničnost stare izkušnje da propade oni, ki s preganjanjem ustvarja mučenke.

Zgodilo se je čudo, da je industrijska skupina, ki ni imela načelno nič skupnega z b.všo SLS, poegnula v lokainem boju sprva bolj skrito, kasneje očitno, z onimi, ki so bili sicer v manjšini, a je bilo jasno, da bodo prodrli radi napak tedanje večine na kranjskem rotovžu. Bilo bi zelo interesantno podrobno analizirati ves ta razvoj, kako je prišlo do ustvarjanja popolnoma nove politične grupacije v kranjski občini, toda to bi danes zavedlo predalec.

Prve občinske volitve v tej spremenjeni politični formaciji leta 1935 so prinesle trenutno še zmago g. Pirca Cirila, ni pa te zmage mogel izkoristiti za izgradnjo kakega drugega gospodarskega programa, kot ga je izvajal popreje. Občinski odbor je ostal steril in v vsej dobi od leta 1921 nimava občina zaznamovati razen nakupa in preureditve občinske hiše in izvršitve nekaj kanalizacije, nobenega pomembnejšega dela.

V tej dobi sta gospodarska stranka in nasilni režim ustvarila zopet nujno potrebo „Gorenjca“. Vse do leta 1934 gorenjska metropola ni imela nobenega lista. Pri občinskih volitvah sta si nasprotni stranki pomagali s centralnim časopisjem, deloma pa z muhami enodnevnici ali letaki.

Tako so leta 1924 izdali člani gospodarske stranke svoj volilni letak z naslovom: „Malkontent“. Nasprotno je JDS izdala volilni letak z naslovom: „Zelokontent“. Klevetanji in obrekovanji ni bilo malo. „Malkontentje“ pa so izdali še posebno: „Pesem o naši zlahtni gospodi“, „Malkontentom“ pa tudi ta pesem ni pomagala do zmage.

Podobno je bilo tudi leta 1935. Letaki, ki jih je opozicija tiskala, niso prinesli zaželjenega uspeha.

S smrtjo dekana Koblarja je vstopil v javno politično življenje gorenjske metropole oekkan Škerbec. Dekan Škerbec je že v Trzcu pokazal naravnost genialne gospodarske sposobnosti ter je v Kranju moral zagrabiti z obema rokama, da je vsled gospodarske krize in političnih pregonov zanemarjeno gospodarstvo rešil propada. Prvi je bil, ki je z mladimi katoliškimi lajki posegel tudi v najbolj pereče vprašanje, v delavsko vprašanje. Bil je proti vsaki demagogiji, katero je prepuščal socialistnim in komunističnim skupinam. Njegovo delo je šlo za tem, da dejansko pomaga delavskemu stanu, ga vrne cerkvi in ga gmojno ter duhovno dvigne. Industrijska skupina je videla v njem reprezentanta bivše SLS, ki je sposoben, da uvede nove smeri v vsa javna vprašanja. Nasilni režim je imel respekt pred njegovo delavnostjo in sposobnostjo ter ga je hotel iz Kranja za vselej odstraniti. To se ni posrečilo. Po svoji vrnitvi iz ječe je vse storil, da je „Gorenjec“ zopet izšel leta 1934, ki je bistveno pripomogel k preobratu v Kranju. Od tedaj naprej je „Gorenjec“ zasledoval vse nove smeri javnega življenja ter je bistveno pripomogel, da se je sklenil sporazum pri zadnjih občinskih volitvah in se je zlomila sterilna občinska večina. Od tedaj Kranj doživlja od leta do leta večji razmah ter je javna delavnost tako narasla, da zavida Kranj marsikatero drugo slovensko mesto. Na delu so nove mlade sile, ki v sporazumu s preizkušenimi gospodarstveniki ustvarjajo novi veliki Kranj. Razumljivo je, da pri tako širokopoteznem delu nastajajo mala trenja in reki bi ljubosumja, ki pa v bistvu ne motijo uspešnega dela občinske večine.

Vzporedno s politično preorientacijo mesta Kranja gre tudi politično življenje podeželskih občin in sploh cele Gorenjske. Sedaj je ustvarjena možnost, da se ob ugodni konjunkturi pametno in sporazumno rešujejo tudi delavska vprašanja. Eden najvažnejših korakov, ki jih je napravila naša skupina, je ustanovitev tekstilne tovarne „Teza“, ki bo tvorila eno izmed izhodišč za oživotvorenje našega programa v tekstilni stroki.

„Gorenjec“ bo zvesto še naprej podpiral vsa ta stremjenja in skušal s svojim sodelovanjem reševati najvažnejše politične, gospodarske in socialne probleme, zlasti pa delavsko vprašanje.

ali one ljudske šole, čeprav je to v par okra-
jih Slovenije še slučilo. Zato je želja in smoter
ostalih pokrajin v državi, čemur doseči gle-
de šolstva in pismenosti tako sanje, ki vlada
v Sloveniji.

Ker je korakala pismenost v kranjskem o-
kraju v najtesnejši zvezi z ljudskimi šolami,
zato je prav, da si vsaj z zunanje strani ogleda-
mo te naše temeljne kulturne kovačnice, ki so
odločilnega pomena za posamezne rodove
in v katerih se vzgajajo generacije ne samo
umsko, marveč tudi srčno in k zaznamujejo
v zadnjih 70 letih lep razvoj in napredek. Če-
prav stanje ljudskega šolstva še n. idealno, ve-
liko je še pomanjkljivosti, marsikaj čaka že
več let na zboljšanje, ki bi bilo dosegljivo pri
količjak večji čuječnosti odločilnih činiteljev,
smemo biti s stanjem kakršno je danes v
kranjskem okraju več ali manj zadovoljni.

Poglejmo najprej zunanji razvoj in ustroj
ljudskega šolstva v okraju zadnjih 70 let.

L. 1870 je bilo na območju kranjskega okra-
ja 12 šol, v katerih je poučevalo 19 učiteljev,
ker učitelje v tem času še ni bilo. Te najsta-
rejše šole so bile v Kranju, Trzinu, Smartnem,
Senčurju, Cerkljah, Predosljah, Predvoru,
Smledniku, Naklem, Križah, Podbrezjah in
Velesovem. Petnajst let pozneje, t. j. l. 1885
je bilo že 20 šol s 23 učitelji in 4 učiteljicami,
izmed katerih je bila po ena v Trzinu, in
Cerkljah ter 2 na dekliški šoli v Kranju. Ob
osvobojevanju l. 1918 je imel sedanji kranjski
okraj 50 šol z 71 razredi ter prav toliko učitel-
jstva. Iz teh števil sledi, da so bile ob
ob nastanku Jugoslavije, skoraj vse naše šole
nižje organizirane, t. j. enorazrednice, dočim
je bilo višje organiziranih šol le malo. V tem
času je bila že šolska dolžnost v ljudstvu
močno usidrana ter so vsi otroci posekali to
ali ono šolo. Ker ni bilo zadostnih prostorov,
so bili obstoječi razredi prenapolnjeni, učitelj-
stvo v splošnem preobremenjeno, zaradi česar
učni uspehi niso bili povsem zadovoljivi. Tre-
ba je bilo stremeti, da se prenapolnjene šole
razširijo, kar se je v dobi 20 let močno udele-
stilo. Dobil smo dve novi šoli ter 57 novih
razredov, ali kakor jih sedaj nazivljemo od-
delkov. V dobi 70 let se je torej število ljud-
skih šol v kranjskem okraju zvišalo od 12 na
32, število razredov ali oddelkov od 19 na
178, število učiteljstva pa od 19 na 151. Dočim
l. 1870 ni bilo na ljudskih šolah okraja nobe-
ne ženske učne osebe, jih je danes 88, medtem
ko je moških 43; razmerje torej 1 : 2.

Danes poseja ljudske šole v kranjskem o-
kraju 2944 dečkov in 5025 deklic, to je 9669
otrok — pač lepo število. Povprečno pr raste na
leto do 200 do 250 šoloobveznih otrok. Na en
razred (oddelek) odpade povprečno 43 otrok,
na enega učitelja pa 45 otrok. S to porazdeli-
vijo moramo biti zaenkrat zadovoljni, poseb-
no ker vemo, da je veliko okrajev v Sloveniji
na slabšem. Enorazredni šoli sta danes le dve:
Sv. Jošt in Zg. Dolina, t. j. dvorazredni h, do-
čim so vse druge višje organizirane. Najv šje
je organizirana šola v Cerkljah, ki obsega z
vsemi vzporednicami 12 razredov ali oddelkov.
Če bi imela ta šola še zadosti učilnic in drug-
jih prostorov, bi se tesno približala idealu ve-
like podeželske ljudske šole, na katero bi bil
kranjski okraj lahko ponosen, posebno še
zato, ker stoji skoraj v čistem kmečkem oko-
lju. Zanimiva je tudi rast razredov v Kranju.
L. 1870 je bila v Kranju le ena šola (glavna)
s štirimi učn. mi osebami. Danes pa je na vseh
šolah v Kranju 24 razredov ali oddelkov s
25 učilnicami.

Ako vladajo glede števila razredov in učtelj-
stva zadovoljivo stanje, ne moremo pa tega
reči glede šolskih prostorov. Razširitve šol so
bile enostranske, ker se je premalo oziralo
odpiranju novih razredov ali oddelkov, na za-
dostne šolske prostore. Iz higienskih in učnih
razlogov bi moral imeti vsak razred ali odde-
lek svojo učilnico. V tem pogledu pa odgovar-
ja v okraju le 6 šol, to so: Kranj, deška in de-
kliška, Podbrezje, Jezersko, Zg. Dolina in
Lom. Vse druge so pretene, ker trpe na po-
manjkanju šolskih prostorov. V vseh šolah je
le 88 učilnic, torej jih manjka ravno 50.

Ljudske šole se vzdržujejo z občinskimi in
banovinskimi prispevki. V l. 1939-40 znašajo v
okraju vse občinske dotacije d n 365.000, samo
kranjska občina prispeva za svoje šole din
100.000, Banovinske dotacije pa znašajo din
692.000; levjvi delež za vzdrževanje šol nosi
torej banovina. Vseh vzdrževalnih sredstev
(občinskih in banovinskih) odpade povprečno
na eno šolo din 53.000, na eno učilnico din
12.000, na enega šoloobveznega otroka pa d n 182.

To bi bil nekak zunanji opis razvoja in us-
troja ljudskega šolstva v okraju. Ni moj na-
men pr kazati na temu temu tudi notranji o-
braz tega šolstva. Poudarim naj le dve ali
tri stvari.

Smerni gibalo notranjemu t. j. učnemu in
vzgojnemu delu po naših šolah dajejo: šolski
zakon, učni načrti, oblastveni predpisi ter
učiteljeva osebnost.

Pri šolskem zakonu ljudstvo po svojih za-
stopnikih ni sodelovalo, ko je bil l. 1929 uza-
konjen za gotovo dobo in za gotov namen,
vsled česar ne upošteva različnih kulturnih,
geografskih in gospodarskih prilik, ki vladajo
v poednih predelih naše države. Jasno je, da
spričo sedanjega stanja v državi, ko se je
osnovno gledanje na narodnostno vprašanje
preokrenlo za 180 stopinj, ne more več dolgo
obstajati zakon, ki naj ima za smoter unifikacijo
vsega ljudskega šolstva ob pomoči birokrat-
skega aparata, ker zakon ne pozna nikakih
avtonomnih institucij, ki bi imele kakršen-
koli vpliv na ljudsko šolstvo, z izjemo krajev-
nega in banovinskega šolskega odbora, kate-
rima so pa naložene povečini le dolžnosti. Ta
zakon je uvedel tudi marsikaj novega s čemer
se ljudstvo ni sprijaznilo. Ljudsko šolo je
razdelil na dva dela: v osnovno in višjo ljud-
sko šolo, razrede je zamenjal z oddelki, tako da
danes ne obstoji več eno-dvo-in tri-razredne
šole, marveč le ljudske šole z enim, dvema,
trema oddelki itd., pač pa so vse obstoječe šole
osemrazredne, ker je pri nas izvedena v
celoti osemletna obveznost. V novih razme-
rah, ki stoje na pragu, bo gotovo ena prvih
nalog, organizirati naše šolstvo po novem za-
konu, ga dvigniti na čim višjo stopnjo ter
ga približati s sodelovanjem vseh činiteljev, ki
so odgovorni za vzgojo in pruk, čim bolj živ-
ljenju in ljudskim potrebam. Predvsem
mujno ustanoviti institucije, kot so bile nek-
daj okrajni šolski sveti in višji šolski sveti
in vsji šolski svet in stremeti, da se prosvet-
na uprava decentralizira tudi v banovini sami.

Vsekakor moramo tudi v novih razmerah
obdržati osemletno šolsko obveznost. V tem
oziru so se v zadnjem času pojavili glasovi,
sprejete so bile tudi resolucije, ki zahtevajo
znatno šolske obveznosti na sedem oz. šest
let. To bi bila vsekakor degradacija našega
šolstva, obenem bi padla naša kulturna stop-
nja. Skoraj vse kulturne države imajo osem-
letno šolsko obveznost. Vemo tudi, da so drža-
ve z najkrajšo šolsko obveznostjo na naj-
nižji kulturni stopnji. Obenem pa izkazujejo
te države oz. pokrajine takozvane šolane anal-
fabe, ljudi, ki so radi prekratkega šolanja
izgubili vse šolsko znanje.

Ako danes morda kljub osemletni šolski ob-
veznosti ni v učnem in vzgojnem oziru uspe-
hov, kakršnih si jih želimo, ne zadene krivda
učiteljstva, ki se je v zadnjih letih povečini
posvetilo predvsem notranjemu šolskemu delu
z vso vnemo. Pretežna krivda za to pade na
nestalnost razmer tekom 20 let, deloma na uč-
ne načrte, ki utesnjujejo pouk in vzgojo, ki
so predpisani enako za vsa država, ne upo-
števaajo različnega kulturnega stanja in za-
telev posameznih predelov, ne upoštevaajo tudi
krajevnih prilik in vrst posameznih šol, obenem
so pa materialistično usmerjeni, natrpni s
snovjo, ki zahtevajo le znanje, dočim se na
srčno kulturo malo ozirajo. Te učne načrte bo
treba čemprej zavreči, oziroma izpremeniti.
Odpasti bo morala vsa snovna navlaka, ki ti-
šči naše šolstvo k tlom ter vse šolstvo podu-
hoviti, to je dati prednost duhovni vrednoti.
Le iz takih šol bo izšel rod, ki bo moralno
trden, npravstveno kreposten, požrtvovalen, o-
benem pa vdan Bogu, narodu in državi!

Združenje trgovcev - njega pomen in namen

Pomen trgovine

in nje organizacije

Z osvobojevanjem našega naroda leta 1918 je
nastopila za naše gospodarstvo doba razmaha
in napredka. Ta preokret je povzročil pravo-
tako revolucijo v naši trgovini, ki je do te-
daj bila pretežno v tujih rokah. Z ustvaritvijo
Jugoslavije so bili šele položeni pravi tem-
eljni naše narodne trgovine, ki zavzema danes
že najpomembnejše mesto v sestavi našega
državnega gospodarstva. Le v državah, ki
imajo dobro razvito trgovino, je blagostanje,
je gospodarski procvit.

Da zamore trgovina svojo nalogo v čem več-
ji meri izpolniti in državnim celotni dopr-
nesti čim več koristi, se je organizirala v lastne
stanovske edinice v Gremije trgovcev odnosno
sedanja Združenja trgovcev. Te organizacije
so postale do danes upoštevan gospodarski čit-

nitelj, ki uravnava pota in cilje naše narodne
trgovine. Delokrog organizacije je določen z
zakonom o obrtnih, poslovanje pa urejajo po-
sebna pravila sestavljena na osnovi tega za-
kona. Naloge organizacij so, da vodijo regi-
ster trgovcev svojega območja, register pomoč-
nikov in učencev, da dajejo navodla, nasvete
in pojasnila svojim članom in vseh stanovskih
vprašanjih, da zasledujejo gospodarske pojave,
opozarjajo oblastva na nedostatke, da s pred-
logi, vlogami, intervencijami skušajo doseči
trgovini ugodnejši položaj itd. Te organiza-
cije so prisilnega značaja in obstojajo v vsa-
kem srezu.

Ustanovitev združenja trgovcev v Kranju

Tudi trgovina v kranjskem srezu je organi-
zirana v združenju trgovcev. Do leta 1937 je

tež skupini pripadal tudi škofjelški srez.

Do leta 1919 se bili slovenski trgovci organi-
zirani v slovenskem trgovskem društvu „Mer-
kur“ v Ljubljani, ki je imel v Kranju svojo
podružnico. Kranjski trgovci so kaj kmalu spo-
znali velik pomen organizacije in sklenili usta-
noviti svojo prisilno organizacijo Gremij
trgovcev. Prvi sestanek 21. 2. 1919 je vodil te-
dani predsednik „Merkurja“ g. Franc Berjak,
ki danes načeluje Združenju trgovcev. Izvolje-
nemu odboru je načeloval kranjski trgovec
g. Likozar Josip. Ideja ustanovitve enotne moč-
ne organizacije se je prenesla tudi v Trzin in
Škofjo Loko.

Ustanovni občni zbor je bil 24. 8. 1919. Na
prvi seji je bil postavljen za čelo organiza-
cije kot predsednik g. Franjo Sirc, ki je vodil
organizacijo polnih 17 let. Njemu je sledil g.
Berjak Franc.

Delo združenja trgovcev v 20 letih obstoja

Da si predočimo vsaj približno sliko o delo-
vanju organizacije, navajamo nekaj števil:

Članstvo

leta 1919 članov 511	leta 1935 članov 720
leta 1925 članov 809	leta 1935 članov 621
leta 1930 članov 726	leta 1936 članov 615
leta 1932 članov 784	leta 1939 članov 420

Navedene številke nam jasno povedo, da je
v letu 1932 nastopila gospodarska kriza, ki je
trgovske vrste občutno decimiral. Leta 1937
pa se je škofjelški okraj osamosvojil, zato
je številka za leto 1939 samo za kranjski srez.

Pomožno osebje:

Statistika se je pričela voditi šele leta 1925.
Leta 1925 pomočnikov 96 učencev 139
Leta 1930 pomočnikov 96 učencev 118
Leta 1935 pomočnikov 161 učencev 75
Leta 1937 pomočnikov 160 učencev 62
Leta 1938 pomočnikov 179 učencev 81
Leta 1939 pomočnikov 188 učencev 86

Značilno je, da število pomočnikov povpreč-
no stalno raste, učencev pa rapidno pada do
l. 1934 odnosno 1937, nato se zopet naglo dviga.
Za leto 1937 in 1938 so že vpoštevani pomočni-
ki in učenci, ki so odpadli na združenje in
Škofji Loki.

Obseg pisarn. poslovanja:

Leta 1919 dopisov 171
Leta 1931 dopisov 1.614
Leta 1932 dopisov 3.837
Leta 1936 dopisov 3.891
Leta 1938 dopisov 3.768

Denarni promet v 21 letih je znašal nad 3
in pol milijona in samo izdatki nad 1.700.000.—.
Od tega se je dalo podpre brezposelnim, si-
romakom in raznim ustanovam din 200.000.—,
ali skoro 12% vseh izdatkov.

Samo v tekoči zimi je združenje zbralo in
razdelilo preko din 10.000.—.

Stališča, ki jih je organizacija zarzela do posameznih problemov

Obrtni zakon. Takoj po osvobojevanju se je
nameraval razširiti tedanji srbski obrtni za-
kon na vsa država. Ker ta zakon našim razme-
ram ne bi odgovarjal, so trgovske organizacije
izposlovale, da je ostal v pokrajinah, ki so
pripadale bivši Avstriji, v veljavni obrtni red
iz leta 1907, dokler nismo dobili leta 1931 z
veljavnostjo od 29. 3. 1932 sedanji obrtni za-
kon. Ta predpisuje naobrazbo za vse vrste
trgovine razen branjarije, vendar pa so dolo-
čila tako liberalna, da zamore dobiti trgovino
celo vsak obrtnik, ki svojo stroko izvršuje
najmanj 3 leta. Tudi v ostalih predp. s. h. so
znatno pomanjkljivosti, za katerih odpravo se
organizacija stalno trudi.

Socialno zavarovanje. Naše socialno zava-
rovanje je urejeno po dragem centralističnem si-
stemu, ki zahteva čim večje prispevke, a manj-
še dajatve. Trgovstvo stalno zahteva in poudar-
ja, da je treba ta drag sistem razgnet, zavarova-
nje prenesti na pokrajinske nosilce in urediti
tako, da imajo zavarovanci pri čim nižjih pris-
pevkih, večje koristi. Stalna je tudi zahteva,
da se bolniško zavarovanje nameščevo uredi
v okviru Trgovskega bolniškega in podporna
društva. Trgovstvo se že leta trudi, da oživo-
tvori lastno bolniško zavarovanja, kakor ga
predvideva obrtni zakon.

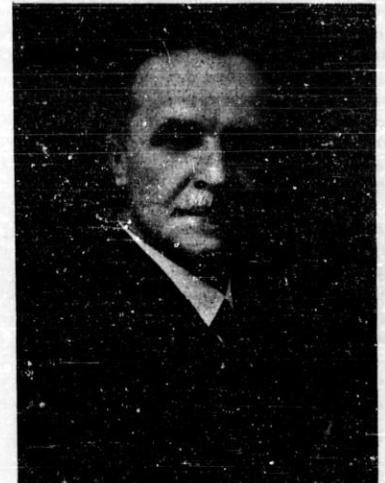
Krošnjarstvo, sušmarstvo in privilegiji. Eno
največjih trgovskih zla je krošnjarstvo t. j.
prodaja od hiše do hiše. Združenje je zbralo
nešteto pritožb in konkretnih dokazov, ko so
bili kupci ogoljufani in so plačali, za manj
vredno blago 50 celo 100% več kot je cena
istega blaga v trgovini. Samo v 1 letu se je
ugotovilo 172 prestopkov v kranjskem srezu.

Trgovstvo se ima dalje boriti s sušmarstvom
t. j. prodaja brez obrtnega lista in brez plačila
in ostalih javnih obveznosti.

Bonitate, ki jih uživajo v davčnih, prevoznih,
taksnih in v drugih oblikah zadruge, konsu-
mi in enake organizacije, so dane na škodo
ostale trgovine. Trgovstvo bo vedno pozdravilo
in podprlo delovanje zadrug (pašniške, živno-
rejske, strojne itd.), ki v okvirju svoje naloge
delujejo na gospodarskem razmahu svojih čla-
nov. Nasprotno pa ne more podprati in odo-
bravati privilegije, ki se dajejo zadrugam in
konzumom.

Javna bremena

Posebno pažno je organizacija posvečala
javnim bremenom, ki imajo tudi vpliv na ce-
no blaga. Statistika pove, da je prišlo povpreč-
no na trgovca (600/0 branjarij) v kranjskem
srezu leta 1931 din 2.500.— pridobinskega
davka in doklad, leta 1933, ko je bila davčna
praksa najbolj ostra pa celo din 3000.— in v
letu 1938 din 2400.—. Stvarni podatki izkazu-
jejo, da je samo s pridobino in na njo od-
padajočimi dokladami obremenjen promet pov-
prečno s 60/0. To je samo ena vrsta davčnega
bremena. Občuten je tudi prometni davek
2,50/0, dalje zgradarina, trošarine, socialne dav-
ščine, bednostni fond itd. Trgovstvo je vedno
storilo tudi v pogledu prispevkov nasproti drža-
vi, banovini ali občini svojo polno dolžnost.

Franc Berjak, predsednik Združenja trgovcev.

Tudi trošarinska bremena znatno podražje-
jo ceno življenjskih potrebščin. Tudi temu
vprašanju je organizacija posvečala polno paž-
no. Prodajna cena sladkorja je d n 15,50 od-
nosno din 16.—. Od 1 kg sladkorja znaša samo
državna trošarina din 7,50 in je razen Italije
najvišja v Evropi. Radi vsoke cene sladkorja
se troši cenejši vtihotapljeni saharin.

Kmečka zaščita. Kriza in nenormalne gospo-
darske razmere v letu 1932 so povzročile zaščito
kmečkih dolgov, s čemer so bili trgovci
znatno oškodovani. Na kredit dano blago se
odplačuje v malih letnih obrokih, medtem, ko
mora trgovec blago plačati, če ne celo v nap-
rej vsaj takoj. Trgovstvo brezdvomno odo-
brava, da se kmetu kot številčno najmočnej-
šemu stanu v državi pomaga in dvigne njegov
življenjski standard, saj to je le v korist trgo-
vstva, vendar pa je odločno nasprotovalo nači-
nu, kako se je pomoč dala, ker je kmetu pri-
nesla malo koristi, a nasprotno mnogo škodo-
vala trgovini.

Organizacija je dalje posvečala stalno pažno
našim cestam, katerih ureditev je vitalnega po-
mena za trgovino, tujski promet in tudi za na-
rodno obrambo. Predložili so se neštevilni
predlogi in zahteve, da se naše cestno omrežje
modernizira.

Tujskemu prometu, ki predstavlja osebo to-
našo Gorenjsko važen gospodarski činitelj,
smo posvečali že v lastnem interesu vsa paž-
njo in razvoj istega podpirali. Od tujskega
prometa imajo koristi vsi poklici in sloji.

Sodelovali smo pri urejanju železniškega pro-
meta, ki še vedno ne odgovarja zahtevam in
potrebam naše trgovine in ostalega gospodar-
stva. Tudi potreba telefonskega prometa, ki s svo-
jimi zastarelimi napravami ne odgovarja današ-
njim zahtevam organizacija ni pustila iz vida.

V okvirju združenja deluje poseben lesni od-
sek, osnovan leta 1931, kateremu načeluje g.
Franc Gorjanec. Ta odsek ima nalogo, da zdru-
žuje lesne trgovce, dela na ureditvi izvoza,
iskanju trgovskih zvez s tujimi državami itd.
Odsek vrši zelo važno nalogo, pri katerem so
tangirani tudi ostali poklici, osobito naši mali
gozdni posestniki. Gozd je za našega malega kme-
ta najvažnejši vir dohodka, ko je treba obiti
in obdeli številno družino ter plačati davke.

Denarno vprašanje. Predpogoj za gospodar-
sko ustvarjanje je denar. Brez denarja ni na-
predka in gospodarskega procvita. To vpraša-
nje organizacija ni smela in ni spustila iz vi-
dika. Saj je kriza leta 1932 nastala haš radi
tega, ker se denar ni pustil v promet. Še da-
nes na stotine naših podeželskih hranilnic in
posojilnic, ki so nekdanj blagodejno oplojale
naše gospodarstvo hira. Zahteva organizacija je bi-
la in je, da se denarnim zavodom in s tem gospo-
darstvu pomaga z denarjem, ne pa z zaščitami.

Konsumenti večkrat zabavljajo proti trgo-
vcem, češ, da drže visoke cene. Naj se uživajo
samo delno v položaj današnjega trgovca, ki
je nezaščiten, obremenjen prekomerno z raz-
nimi davščinami, prisiljen da plačuje drage
kredite, nosi velik rizik in slabih plačilnih,
ne dobi blaga itd. Tudi draginjo je treba pr-
jeti in zaustaviti pri izvoru, ne pa pri posled-
njem, t. j. pri trgovcu, ki niti v normalnih ča-
slih, ko so mu na razpolago vsa kreditna sred-
stva, ne more kupičiti velikih rezerv. Sedaj
pa ko so bančni krediti zelo omejeni in dragi
in je blago treba plačati v naprej ali po pov-

zjetju ni nihče v stanu kupičiti si blago, da bi pozneje z zadrževanjem dosegel višjo ceno.

Gospodarski položaj kranjskega sreza

Združenje trgovcev na svojih skupščinah med drugim razpravlja o gospodarskem stanju kranjskega sreza. Ti pregledi so pokazali padeč ali napredek, kot merilo se vzame položaj trgovine. Take ugotovitve so potrebne v svrhu bodočega dela.

V srezu kmet ne pridela niti za svojo lastno potrebo. Navezan je na uvoz moke, koruze, celo masti. Le na krompirju in fižolu, če je dobra letina ima mali višek za prodajo. Tako bi se le težko preživljal samo z obdelovanjem svoje zemlje. Edina produktivna stran je živinoreja. Vkljub temu pa je prisiljen iskati si tudi dohodek iz drugih virov. Ti so poleg prodaje živine lastne prireje v gozdni eksploataciji. Soterim kmečkimi družinam osebno na obronkih Kacavank je gozd življenjski rešitelj in hranitelj. Zato je splošni gospodarski položaj v nemali meri odvisen baš od tega, da se gozdni proizvodi dobro vnovčijo in da je lesna trgovina dobro razvita.

Drugi važen gospodarski činitelj je industrija, ki je koncentrirana v glavnem v Kranju in Trzinu. Na tisoče delavcev ter družinskih članov je odvisno od zaslužka v industriji. Mnogo kmečkih sinov in hčera, katerim zemlja ne rodi toliko, da bi jih preživljala, je zaposlenih v industriji.

Zelo važen gospodarski činitelj za srez, ki postaja od leta do leta važnejši, je tujski promet, ki prinaša lepe dohodke vsem poklicem

Valvazorjev dom

Naj napišem kaj priložnostnega za Valvazorjev dom, so dejali oča načelnik, Češ, jubilejna številka ni, kar si bodi, in dom je ponos kranjske podružnice SPD.

Dela je seveda vedno dovolj. Menda sem zagodel neki nedoločni „bom“ ter počakal zadnjega trenutka pred tiskom, kar se nam zemljanom le prečesto dogaja. Mar ne?

Dragi bralci! Valvazorjev dom je predvsem dom, kakor mestni dom, gasilski dom in sploh nekaj imenitnega pod streho, Bog ne daj, da bi ga kjo prekrstil v koč! Trije odbojniki podajo takoj demisijsko, če ne še četrtega pol. Kajti, da ni koč, kot je — za primer postavim — Krjavljeva koč, se lahko vsakdo osebno prepriča. Samo poglejte, kako prešerno se košati izpod Stola ničemu posloplje!

Od prikupne slovenske vasice Zirovnice pol drugo uro hoda, nič več. Oča načelnik so poskrbeli, da Vam med potjo ne bo dolgčas, z raznimi napisi ob markacijah, bodri inimi, tola-

in stanovom. Upoštevanja vredno je tudi dobro razvito obrtništvo, ki je koncentrirano osebno v trzinem kraju.

Tako imamo še nešteto raznih činiteljev, ki vplivajo več ali manj na gospodarski položaj sreza. Vse take in enake pojave mora organizacija budno zasledovati ter po teh usmeriti svoje delovanje. Imamo tudi še nešteto raznih zaprek ki trgovino pri njenem razvoju ovirajo. Tako vidimo, da se greši osebno mnogo na brezplačnem prevozu ljudske hrane po železnicah za pasivne kraje.

Organizacija dela na tem, da ustanovi v Kranju tudi dvorazredno trgovsko šolo. V Kranju je zaposlenih na stotine pisarniških moči, katerim je trgovska izobrazba, kakor jo nudi taka šola neobhodno potrebna.

Našo mlado trgovino čakajo še velike naloge, tako na notranjem kot na zunanjem tržišču. Na notranjem je treba predvsem onemogočiti vpliv tujega kapitala, tujih zaposlencev, in razbiti kartele. Na zunanjem pa izposlovati dobre in direktne trgovske zveze s tujimi državami, da se blago proda neposredno. Danes n. pr. se naš les, katerega prodamo v Italijo, prodaja dalje v Španjo, ker imamo mi s to državo neprikladne trgovske zveze.

Da bo mogla naša trgovina to nalogo izpolnjevati je treba razumevanja in javnosti, osebno na merodajnih mestih, katera morajo zasedati vedno le gospodarski strokovnjaki. Trgovca naj se ne glede le kot navijalca cen, temveč kot donositelja in čuvarja blagostanja. Kaj pomaga, če kmet pridela znaten višek gotove vrste pridelka, če pa tega ne more in nima prilike vnovčiti. Za to skrbi trgovec, ki ta odvišek odvede tja, kjer tega blaga primanjkuje.

žilnimi, skratka prijateljsko sočustvojučimi. Za primer postavim: „Ali te kuha“, „Si žejem“, „Potrpi“, „Tako je boljše“ itd. In res, celo sedaj, ko se nebo kisto drži in ne pojo ptice, človek občuti poleg sebe prijatelja, ki mu na uho šepeta tolažila.

Dom sam je moderno urejena alpska postojanka, kaj pripravna tudi za daljše bivanje. Voda je v hiši in kadar sveti mesec, je udobje popolno. Prostorna jedilnica s kmečko pečjo nudi privlačno zavetje, kadar mraz stresa ude, ali je zunaj čemerno. Nasprotno, kadar je sončno, boste videli, da je narava obdarila ta kotiček z vsem, kar si more srce zaželeli. Sprehodi vseh vrst, tako, da pridejo na račun prijatelji višinskega sonca, kakor senčnih sprehodov, strmih pobožij in položnih šetališč. Dom Vas vse vabi na oddih v kraljestvo srn, kozar ter veselega ptičjega žgolenja iznad tisoč metrov višine, kjer se pozabijo za nekaj dni tege solne doline.

ših krajev. Nekaj najlepših slik je bilo razstavljenih tudi v izložbah ob priliki smučarskega izleta, kar je dobro vplivalo na vsakega, kdor se je ustavil pred njimi. Smučarski izlet je dal v tem pogledu novega poguma. Odkrit je bil zelo lep teren za smuk, ki je že sedaj dolg čez 3 km, proga pa se lahko podaljša na preko 5 km, in bi bila s tem najdaljša na Gorenskem. Proga za slalom je bila naravnost idealna. Že radio napovedovalec je poročal, da tudi v Garmischu ni proge, da bi bila vidno od starta do cilja. Občinstvo, ki je stalo na cilju je videlo tekmovalca in ga sledilo od začetka do konca. Tudi proge za tek na daljavo niso bile pretežke. Skratka velika večina tekmovalcev je bila v tem pogledu jako zadovoljna in so se merodajni o terenskih razmerah prav pohvalno izražali. Velika ugodnost in prednost je bila tudi v tem, ker se je skoraj vse pravzaprav vršilo v mestu samem. Start in cilj za tek je bil pred mestnim domom, cilj za smuko pred pošto, skakalnica je oddaljena od mesta le 5 minut, le za slalom je bilo treba iti četrte ure do Travnarjeve senožeti. To so jako ugodni predpogoji za razvoj zimskega športa, ki je v Trzinu šele v razvoju in ima še dosti možnosti za udejstvovanje do pravega razmaha.

VODICE

Na Svečnico smo imeli občni zbor prosvetnega društva. Slabo obiskani občni zbor je pokazal, da je premalo zavednosti pri članih za pravo katoliško prosveto.

Igra. Že sedaj opozarjamo, da se bo uprizorila v nedeljo 18. februarja igra „Krvava Spanija“. Priredi jo F. O. Vodice. Igra nazorno kaže, kaj delajo komunisti, če pridejo na oblast.

BESNICA

Tukajšnje prosvetno društvo uprizori v nedeljo 11. februarja ob 3. uri popoldne in v nedeljo 18. februarja ob 7. uri zvečer v gasilskem domu kmečko dramo „Domen“, igro v 5. dejanjih. Igra je zelo lepa, zato naj nihče ne zamudi ugodne prilike, da si jo ogleda. Domačine in okolška društva vlučno vabi Odbor!

NAKLO

Tečaj. Nedavno je priredila Krajevna Kmečka zveza enotedenski kmetijsko-gospodarski tečaj za Naklo in Podbrezje. Predavali so gg.: sr. vet. Bedenk, ing. Erpič, sr. kmet. ref. Wernig in zaključni govor na občnem zboru KKZ g. odvetnik dr. Voršič.

Gospodinski tečaj za kmečka dekleta čez dan in večerni za tovarniške delavke bo zaključen v nedeljo 25. februarja z razstavo kuharskih in ročnih del ter z igro: „Tri matere“.

Drugi farni sestanek na pepelnico zvečer, na katerem je predaval g. prof. Slapar iz Kranja, je bil dobro obiskani in v razgovoru vsekako zanimiv in poučen.

PODBREZJE

Igra. Že davno obljubljena igra „Podrti križ“, bo v nedeljo 18. februarja ponovljena in sicer ob 3. uri popoldne v Gasilskem domu. Vse domačine in okoličane ob tej priliki opozarjamo, naj pridejo pogledat, to res globoko, iz današnjih dni vzeto dramo. Kdor je igro že videl, vam pove, da ni bilo nikomur žal obiska.

TRBOJE

Tukajšnje prosvetno društvo bo v nedeljo 11. februarja 1940 popoldne ob 3 uri ponovilo krasno narodno dramo „Plavč“. Preteklo nede-

ljo so jo tu prvič prikazovali na našem odru. Vsi so bili zadovoljni, ki so prišli kljub slabi cesti k tej igri. Pa je zares tudi krasna igra z lepo pomenljivo vsebino. Ljubezen do radne grude in varstvo te pred občima željnimi tujcem se bolje ne more pokazati kakor to stori Celinar.

Da bi se mogli igre, udeležiti še drugi okoličani in domači, bo v nedeljo zopet lepa prilika!

Res je že zdaj nastopil resni postni čas, zato bo pa tudi igranje temu primerno. — K občini udeležbi vabi Odbor.

KRIZE

Načelnosti, odločnosti in samozavesti nam manjka, vse to nam bo pokazal dijak Hinko v igri: „Luč z gora“, katero ponovi Fantovski odsek Krize v nedeljo 11. februarja 1940 ob 3 uri popoldne v dvorani „Kriškega doma“. Igra vsebuje zelo poučljive prizore iz sedanjega časa, zato ste vsi prav vlučno vabljeni.

MALI OGLASI

Za vsako besedo v malih oglasih se plača D. 0:50. Najmanjši znesek je 8 D.

Važno! Modroce, otomane, spalne divane itd. izdeluje solidno in po nizki ceni BERNARD MAKS, tapetnik — Na skali št. 5. (v hiši g. Šipica)

Star baker, medenino in cink kupuje v vsaki množini po najvišji dnevni ceni. Kovina - Kranj.

Dobro kuharico do 35 let staro, zanesljivo in čisto, iščem za 1. III. k malemu gospodinjstvu. Ponudbe osebno, Planina 45.

Moderno 4 sobno stanovanje s vsem komfortom se takoj odda. Naslov pod „900 din“ v uredništvu lista.

Popolnoma novo hišo z vrtom oddam v najem boljši in pošten stranki. Naslov v upravi.

Gospodje se sprejmejo na dobro hrano in stanovanje s kopalnico v vili za din 600.—. Naslov v upravi.

Vajenca za cementarsko obrt sprejem. Naslov v upravi lista.

Oddam 2 stanovalni na Kalvariji v Stražišču št. 355.

Moblrana soba s štedilnikom se odda. Poizve se Stara cesta 11.

Proda se dobro ohranjena večja otroška posteljica. Naslov v upravi.

Trisobno stanovanje s pritliklinami in velikim vrtom oddam s 1. marcem ali pozneje. Naslov v upravi lista.

Izgubila se je damska zapetna ura na sankaljšču na mali Rupi, ali po poti proti Kranju. Kdor jo je našel, se prosij naj jo proti nagrad odda na upravo „Gorenjca“, ker je ljub spomin od mame.

Gospa prosi plemenito srce, da ji pomaga do primerne službe, najraje blagajničarke. Hvalnost bo plačilo. Cenj. ponudbe prosim na upravo „Gorenjca pod „Pomoč krščanski družini.

Odda se suho novo trosobno, dvosobno in enosobno stanovanje z vsem komfortom, pritliklinami in eventualno tudi z vrtom, na Klančcu. Poizve se: Jenkova 5-I. Bren.

TEDENSKE NOVICE

KRANJ

V ponedeljek, dne 12. februarja 1940 ob 8. uri zvečer se vrši letni občni zbor krajevne JRZ v Kranju v dvorani Ljudskega doma.

Prosimo, da se zboru blagovolite zanesljivo udeležiti.

Vabljeni vsi prijatelji in somišljeniki!

Prihodnja igra v kranjskem Ljudskem domu bo čez teden dni. Uprizorili bodo „Praznik evtočih češenj“. Dejanje se vrši na Japonskem. V lepi pesniški obliki prikazuje drama ljubezen in žrtvovanje za domovino. Že danes opozarjamo na njo, ker bo naval brez dvoma izreden.

Dr. Herfort Jože zopet redno ordinira!

Smučarske tekme ki so bile vsled slabega vremena odpuvedane, se vršijo 18. februarja 1940 v Predvoru ob istem času in po istem sporedu kot je bilo že objavljeno. FO se tem prtom opozarjajo, da sigurno prijavijo svoje tekmovalce do 15. t. m. okrožnemu tajniku. Tekme se vršijo ob vsakem vremenu!

Pri objavi zadnjega občnega zboru aerokluba „Naša krila Kranj“ je bil pomotoma izpuščen v imeniku novega upravnega odbora g. Ločniškar Hinko kot izvoljeni član odbora.

Dr. Vrbnjak Vinko zdravnik zopet redno ordinira!

Dvodnevni kmetijsko-delavski vrtnarski tečaj v Kranju.

Kraljevska banska uprava priredi v dnevih 14. in 15. februarja v Ljudskem domu dvodnevni vrtnarski tečaj, na katerem bodo predavali v glavnem javni, priznani vrtnarski strokovnjaki iz Ljubljane.

Predavanja se bodo vršila dnevno od 8 do 18 ure, z opoklanskim dnevrim odmorom.

Tečaj bo brezplačen ter vsakemu dostopen. AKADEMIJA F. O. in D. K. v KRANJU.

„Orel zre mirno v sinje višave, strele in gromi ga ne plaše!“

In to bodo dokazali naši fantje in dekleta v nedeljo 11. t. m. ob 4. uri popoldne v dvorani Ljudskega doma, na svoji telovadni akademiji, ko bodo z velikim veseljem pokazali sad zimskega dela.

Ni nas motil na pripravah norčavi predpust, mi smo delali in se pripravljali, da bomo vredni Vsakega obiska in zadovoljstva, ki nam zaupate Vašo mladino.

„V trudu in znojni polnem radosti, domu gradimo slavo in čast!“

V nedeljo popoldne vsi v Ljudski dom.

Vabi odbor F. O. in D. K.

TRZIC

III. Izlet gorenskih smučarjev je uspel v polnem obsegu. Je že 14 dni po prireditvi, vendar je prav, če o tem napišemo nekaj malega. Pri prireditvi je sodelovalo skoraj vse prebivalstvo, kar je napravilo na goste najboljše utis. Trzinčani čutimo potrebo, da privabimo čim več ljudi, da svetu pokažemo lepe izletne točke naših gora, ki niso težko dostopne, ki pa vendar nudijo edinstven pogled v kotlino, na katere vznožju leži prijazno alpsko mesto Trzin. Hočemo ustvariti propagando za tujski promet. To ima v rokah podružnica SPD, njen fotoodsek, ki sestoji iz mladih agilnih ljudi, je že lansko leto imel zelo slikovito razstavo, s katero je pokazal mnogo lepote na-

Srajce vseh vrst, cenejše delavske od din 22.—, tople flanel od din 35.—

Srajce iz svil, popelina od din 55—95

srajce „Iskalix“ s patentnim neškrobljenim poltrdim ovratnikom od din 78—125

Velika izbira belih, večernih in spalnih srajc, pižam in spod. blaz. Proditie — pripravljajte se

„SIKRA“, KRANJ

proizvaja

Tovarna kemičnih izdelkov v Hrastniku d. d. Tovarne v Celju in Hrastniku

Solno in žvepleno kislino
Kalijev in natrijev soliter
Kristalno sodo in pralni prašek
Glauberjevo in grenko sol
Žgano apno in klajno apno
Rudninski in kostni superfosfat
Fosfatno žilindro in kostno moko
Železno-oksidge barve in zeleno galico
Vodotopna olja za industrijske svrhe
Alkaloide opiuma in druge farmac. izdelke
Razna sredstva za desinfekcijo in za zaščito rastlin proti škodljivcem.

Natančnejša pojasnila se dobe pri Tvornici v Hrastniku.
Int. telefon št. 2. — Brzojavni naslov: Kemična - Hrastnik

Škofja Loka v 1000 letih

Nekaj zgodovine. - Freisinško gospodarstvo od leta 973-1803

Zgodovina Škofje Loke je do leta 973 zavita v popolno nejasnost in nam ne more povedati o našem mestu prav ničesar. Rumljani, ki so bili doega stoletja gospodarji tuji našega mesta, so zgradili tukaj ob našem škofjeoškem ozemlju in po njem dve cesti in sicer prvo, ki je vezala Kranj z Ljubljano in drugo, ki je šla skozi Poljansko dolino in vezala naše kraje z Oglejem in preko njega z Italijo. Zgodovinska doba za naše mesto in ves njegov okraj pa se pričnjen pravzaprav šele z letom 973 po Kr., ko je nemški cesar Otton II. s posebno listino podaril Freisinškemu škofu Abrahamu najprej Loko (Stara Loka) in Selško dolino, čez nekaj mesecev pa še Poljansko dolino. S tem darovanjem se je začelo za naše kraje šele pravo življenje.

Ker pa današnja Stara Loka ni mogla biti naravno središče pokrajine, se je zlasti tudi vsled obrambnega značaja začela kmalu razvijati ob sotočju obeh Sor sedanja Škofja Loka, ki je kmalu dobila pravice trga. L. 1244 - torej po tristo letih pa pravico mesta.

Grad se v listinah imenuje že v začetku 13. stol., z obzidjem pa so mesto obdajali do l. 1318. V mesto so vodila trojna vrata; pri špitski cerkvi, pri današnji sodnici in pri današnjem kapucinskem mostu, ki ga je dal zgraditi škof Leopold v 14. stol., ki je pa kasneje sam padel z njega v Selšico. Most je potemtakem star že celih 600 let.

Kljub obzidju pa je Loko osvojil in požgal l. 1497. V tistem letu l. 1476, da to kmalu stari Turki. Leta 1789. so obzidje podrti in danes vidimo le še ostanke. Obzidje je branilo Loko dobrih 450 let.

Prebivalci so bili po veliki večini obrtniki. Zlasti so cveteli: krojaška, čevljarška, kiznarska, lončarska in fužinarska obrt. Z obrti pa se je začela počasi razvijati tudi trgovina.

Če narodnosti so v mestu prebivali vedno, ma priseljeni Nemci, v okolici pa Slovenci. Ki pa so vedno silihi v mesto. Sčasoma pa je nemška narodnost popolnoma utonila v slovenskem življu.

Kazred zase pa so bili uradniki. Oskrbnik je bil obenem tudi sodnik za loške podložnike razen za meščane, ki so imeli svojega sodnika, ki ga je vodil mestni svet. Oskrbnikov namestnik je bil pisar, važen uradnik pa je bil tudi kašcar. Tu moramo omeniti, da je staro kaseo potres l. 1511. porušil. Škof Filip, čigar grb je še danes ohranjen na novi kasei, je dal takoj nato sezidati novo, ki stoji torej že 429 let. Glavna naloga kaščarja je bila, da je spravljal za davek pobrano žito v denar.

Škotova posestva pa so deloma, zlasti okol-mesta obdelovali tlačani, deloma (po hr.b.b) pa so kmetje zemljo obdelovali zase in so od tega plačevali škofu davek, nekaj v denarju, nekaj v žitu.

Ker pa je bilo vse škofjeloško gospodarstvo silno redko naseljeno, je škof odredil, da se prične pokrajina naseljevati z bavarskimi Nemci.

V 10. stol. so bili edni Slovenci prebivalci, ravnotej Škofje Loke. V 12. st. pa so večino že tvorili bavarski Nemci. Bavarci so ustanovili sledeče vasi: Binkelj, Vincarje, Reven, Moškrin, Asterfeld (kraj okoli škofjeloškega kopaljšča), Vešter, Crngrob, Vrmaje, Dorfarje, Forne, Bitnje. Vendar so se Nemci kmalu pomešali s slovenskim ljudstvom. Kljub temu pa še l. 1689. Valvazor omenja, da govore tu prebivalci nekako mešanico med slovenskim in nemškim jezikom. Od naseljenikov pa so ostala še pisanja kot Hartman, Hafner, Heinricher, Huchman (Homan) itd., ki pričajo o nemških naseljencih.

Vzporedno s škofjeloško okolico pa so škofje naseljevali tudi Selško in Poljansko dolino, kjer so naselili, večinoma Koroški Nemci zasedli sledeče ozemlje: Osojniki, Sv. Barbara, Sv. Ožbalt do Sopotnice, v Selški dolini pa je bilo koncem 13. st. ozemlje okoli Železnikov naseljeno z vso svojo okolico.

Ob koncu 15. stol. je bila zaključena prva etapa velike naselitve. Po 200 letnem odmoru se je začela druga etapa naseljevanja. V 16. in 17. stol. pa so škofje naselili vse kraje okoli Žirov in Sorice, to je vse zgornje dele Poljanske in Selške doline.

Tako se je v stoletjih freisinškega gospodarstva napravil ogromen gospodarski razmah in lahko razumemo, zakaj je škofa, ki je zvedel, da mu je država vzela to posestvo leta 1805. zadela kap. Saj je bilo to njegovo najboljšo posestvo.

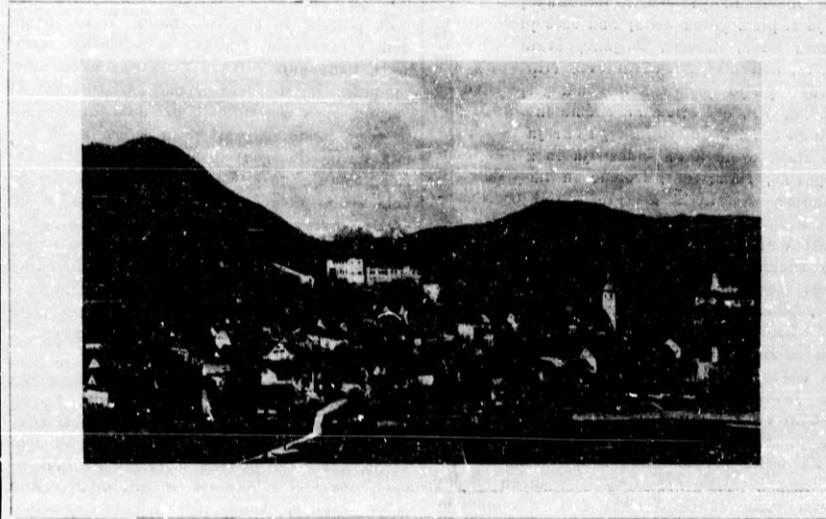
Po 850 letih škofovega gospodarstva pri nas je Škofja Loka prešla v državno last. S tem pa je zgubila svoj gospodarski pomen in kmalu je podlegla sosednjemu Kranju, posebno še, ker je tudi uprava spadala pod njega. Šele po 133 letih l. 1936 se je to nekoliko obrnilo in lahko, ker je s pridobitvijo lastnega glavarstva Loka postala zopet središče zaključene gospodarske in politične enote.

Škofjeloško obrtništvo od cehov do danes

Škofja Loka je bila vseskozi važno obrtniško središče, kar smo delno omenili že v prejšnjem odstavku. Obrtniki so se že od vseh početkov združevali v prisilne združbe, ki so jih imenovali cehi. Prvi ceh, ki se je, v kolikor je dosedaj znano, ustanovil v Škofji Loki, je bil krojaški ceh. Njegove pravice mu je podelil škof Janez 21. oktobra 1457. Čez dve leti pa je isti škof in to 26. decembra 1459 dal pravice tudi kiznarskemu in fužinarskemu cehu. Zanimivi so pogoji za sprejem v ceh in sicer: zakonsko rojstvo, loško meščanstvo in izgotovitev mojstrskega dela. L. 1475, dne 26. junija je škof Sikst dal pravice tudi kovaškemu cehu. Za ta ceh je veljala prepoved rekordnega dela in to radi boljše izdelave.

Listine teh 4 cehov je kasneje in sicer 17. decembra 1499 vnovič potrdil po svojih odposlancih škof Filip, kasneje pa so te svobodne potrdili še cesar Leopold I., Karol IV. in cesarica Marija Terezija.

Kmalu nato l. 1511. pa se je še ustanovil v Loki lončarski ceh, katerega je potrdil škof Filip 5. avgusta 1511. Ta pravila sta kasneje vno-

vič potrdila škofa Ernest 1566. in Albert Ziga l. 1622. Za njima pa še cesarica Marija Terezija.

Ta ceh se je imenoval tudi „Bratovščina sv. Florijana“ in hrani izmed vseh cehov najstarejše zapiske članstva in to od 1522. dalje.

V 18. stoletju zlasti v začetku 19. stol. so cehi začeli pešati. Francozi so v letih 1809-1815 cehovske organizacije odpravili, Avstrija pa jih kasneje ni obnovila.

Razen omenjenih cehov sta bila v 17. stol. še pekovski in mesarski ceh.

Pečate cehov ima spravljene narodni muzej v Ljubljani. Prava cehovska doba je torej pri nas trajala dobrih 350 let. in to od 1457 do 1810, to je do francoske zasedbe.

Obrtništvo sedanje dobe

Kaj pa obrtništvo danes. Tudi danes imamo pri nas precej razvito obrtništvo, zlasti čevljarstvo, mizarstvo in mesarstvo. Ves razvoj pa je zlasti pokazala obrtna razstava l. 1936, ki je predstavila vso ogromno moč, vztrajnost in veliko vrednost izdelkov škofjeloškega obrtnika. Torej pogledjmo na kratko, kako je z obrtništvom danes.

Na vsem ozemlju škofjeloške izpostave je bilo l. 1936. vseh obrti 716, med temi 142 prostih, 363 obrtniških in 209 koncesioniranih, od teh je 115 gostiln. Med rokodelci je bilo 106 čevljarjev, 50 mizarjev, 43 krojačev, 29 šivilj, 21 mesarjev, 18 kolarjev, 17 pekov, 14 sedlarjev, 10 ključavničarjev, 6 orodnih kovačev, 5 brivcev, 5 strojarjev, po 4 fotografi in usnarji, 5 glavnikiarji, slaščičarji in slkarji, urarji in žebjarji, po 2 klobučarja, kujigoveza in kotlarja, po 1 dežnikar, mehanik, strojar in kotlar, vsega 27 različnih obrti.

Proste obrti so razdeljene na 46 mlinarjev, 39 žagarjev, 22 izdelovalcev čipk, pletenin in vezenin, 12 avto prevoznikov, 10 opekarjev, 4 izdelovalci zabojčkov za čevlje, 3 žagarji drv na električno, 2 žganjekuhi, po 1 likar, plakat, šivalce odev. Med gostilniškimi obrtmi je 115 gostiln, krčem, vinotočev, 1 kavarna, 1 ljudska kuhinja. Ostale koncesionirane obrti štejejo 44 podkovskih kovačev, 12 tesarjev in 12 zidarjev, 6 krojačev, 3 sodavičarje, 3 kamnoseke in 3 kino podjetnike, 1 instalaterja, 1 pogrebni zavod, 1 konjača in 1 izdelovalca kisa: skupaj 14 različnih obrti.

Te številke, mislimo, da dovolj jasno kažejo stanje obrtništva v našem kraju. Če omenimo še nihanje obrti po vojni, moramo ome-

niti, da je število obrti do leta 1929 hitro napredovalo, do leta 1932 so obrti le počasi naraščale, leta 1934 je bilo katastrofalno za obrtnike in je bilo odpovedanih kar 73 obrti. Od tega leta pa se obrt stalno zopet popravlja. Po obmah so obrti razdeljene takole: Škofja Loka 173 obrti, Stara Loka 90 obrti, Železniki 60 obrti, Trata 60, Zmincev 54, Selca 46, Poljane 44, Oselica 34, Sorica 22, Javorje 12 obrti. Da pa kljub številnim obrtništvo pri nas le životari, se je zavedalo zlasti Obrtno društvo, ki je l. 1936 organiziralo obrtno razstavo, združeno z industrijsko. Da dopolnimo sliko, moramo naštet še nekatera

Industrijska podjetja

Največje industrijsko podjetje, ki je nastajeno v bivši Kernerjevi tovarni sukna, je tovarna „Sešir“, ki izdeluje klobuke. Tovarna je začela obratovati leta 1920 in zaposluje v svojem obratu okoli 280 delavcev.

Drugo večje industrijsko podjetje je nova predilnica na škofjeloškem kolodvoru, ki je začela obratovati leta 1934 in zaposluje sedaj do 250 delavcev.

V Vincarjih obratuje tovarna „Thaler-Brumen“, ki je začela obratovati leta 1933 in zaposluje okoli 40 delavcev. Izdeluje tekstilno blago.

K industrijskim podjetjem moramo še vsekakor šteti vodno turbinsko tovarno „Schnieder“, lesni podjetji Dolenc in Heinricher, ki skupaj zaposlujejo okoli 200 delavcev.

Sedaj pa še malo pogledjmo Poljansko in Selško dolino. Poljansko dolino odkluje neka posebna milina in mehkoča in sončna, vseskozi s položno spuščajočimi bregovi topla, a vseeno p'ianuska Poljanščica. Na jugu je zapirajo Polhograjski dolomiti na severu pa Škofjeloško gorovje, ki oba nudita vse polno prekrasnih izletniških točk, ki segajo tudi do višine 1000 m in več. Kot glavna letovišča moramo tu omeniti Poljane, Gorenja vas, pa tudi Žirovska kotlina ne zaostaja. Trebije in Selo sta prav lepo urejeni letovišči. Vsi ti kraji imajo elektriko, pitno vodo, prav izvrstna kopaljšča, v Poljanah, Gorenji vasi in Žireh je pošta dvakrat na dan, avtobusna zveza s Škofjo Loko in enkrat z Ljubljano. Sijajno je tudi letovišče Javorje (692 m) ležeče na obronkih Mladega vrha, ki je pravi planinski raj.

Nekam bolj počasi se razvija tujski promet v Selški dolini. Pa ta ne zaostaja prav nič za Poljansko dolino, čeprav se tu že vse bolj čuti bližina planin. Tu so zlasti priljubljena letovišča: Selca, Čejnjava, Železniki, Zallog, zlasti pa Sorica. Tu so zlasti idealni planinski tereni. Naj omenimo nekaj najpriljubljenejših točk: Sv. Mohor (948 m), Sv. Križ (868 m) in Sv. Miklavž vse s cerkvicami na vrhu; in končno sam Rutiševce (1666 m) s kočjo dr. Janeza Ev. Kreka. To bi bil opis Škofje Loke in njenega okraja, v letoviškem in tujsko-prometnem pogledu.

Poudariti je treba, da ima mesto in kraj prav vse pogoje, da se v njem razvije čimvečji tujski promet. Prednosti pa so, blizna Ljubljana, cene in kljub temu izvrstna postrežba ter nadvse prikladna narava zlasti za krajše enodnevnne izlete.

Škofjeloška pasijonska procesija

Vsekakor bi v tem članku morali pisati kaj več tudi o zanimivi „škofjeloški procesiji“. Vendar pa je „Gorenjec“ za časa Obrtne razstave v Škofji Loki, na kateri se je predvajala tudi moderno predelana in prirejena za oder „Škofjeloška pasijonska procesija“, prinesel tako točen in izvrsten popis te procesije, da se k temu popisu ne da prav nič dostaviti.

Cerkvena razdelitev

Škofjeloško ozemlje je razdeljeno na 20 župnij, ki so združene v dekaniji Stara Loka.

V dekaniji je 20 župnih cerkva, 44 podružnic od teh jih ima Škofja Loka eno četrtino to je 11 in 2 samostanski cerkvi in sicer nunska in kapucinska v Škofji Loki, torej skupaj 66 cerkva. Štetj bi pa morali še Soro, ki ima 1 farno cerkev in 5 podružnice. Sora spada pod dekanijo Ljubljano, a je pod glavarstvom Škofje Loka. Torej je na vsem Škofjeloškem ozemlju 70 cerkva.

Šolstvo

Da je šola eden izmed najvažnejših elementov kulture in prosvete sploh pri vsakem narodu, tega so se ločani in okoličani prav živo zavedali. Saj je v Škofji Loki stala že prva ljudska šola leta 1627, ki še danes stoji (po ime farne cerkve „Madočeva hša“). Če pogledamo, kako stoji danes šolstvo pri nas, v našem kraju, dobimo sledečo sliko:

Darec in celo v inozemstvu sloveči šolski zavod je vsekakor uršulinski. V Uršulinski šolski internat so zlasti pred vojno, pa tudi še danes postajali svoje neere nadvse ugledne, zlasti plemiške družine iz vse bivše Avstro-Ugrske, pa tudi iz Francije, Italije, Anglije, Rumunje, Nemčije, Spanije itd. Iz tega se jasno vidi sloves tega zavoda. Silni sloves je zlasti uživalo uršulinsko učiteljšče, ki pa je bilo trn v peti našim liberalcem, kar se vidi zlasti iz dejstva, da je ob letih diktature l. 1931. moralo prenehati, ne radi pomanjkanja učenk, ampak radi intrig pri odločujočih. Po diktaturi je učiteljšče zopet začelo delovati l. 1937 in ima danes pravico javnosti.

Danes so v Škofji Loki sledeče šole: Pri uršulinkah: 5 razredov ženskega učiteljšča; 4 razredi dekliske meščanske šole, 4 razredi dekliske ljudske šole, otroški vrtec, trimesečni gospodinjski tečaji, stalni nemški tečaj, trgovski tečaj. Poleg tega pa nudijo uršulinke še pouk o glasbi, francoščini, ženskih ročnih delih in še mnogo, mnogo drugih koristnih reči za naše dekleta. Pogosti so zlasti kulturni tečaji.

Uršulinke so prišle k nam 1782. Poučujejo pa našo žensko mladino od leta 1892. Poudariti pa moramo, da je naša ženska mladina mnogo boljše in praktičneje izobražena, kakor moška, kar je zasluga uršulink, ki se bore tudi za gimnazijo.

V narodni šoli: 4 razredi mešane meščanske šole; 6 razredov deške ljudske šole; 2 razreda gorske šole za oddaljene; 2 razreda ponavljalne šole; 4 razredi obrtno nadaljevalne šole.

V teh dveh zavodih je vsolana mladina iz škofjeloške in starološke župnije, skupaj okoli 800 otrok.

Zapadni del škofjeloške župnije, to je oni del, ki leži v Poljansko dolini je vsolan v Gabrk, ki ima 2 razreda ljudske šole.

V škofjeloški okolici so še šole za župnijo Žabnica. V Žabnici je 3 razredna ljudska šola;

da je mnogo cenejša in bližja Ljubljani.

za župnijo Sora je v Sori 4 razredna ljudska šola;

za župnijo Reteče je v Retečah 2 razredna ljudska šola.

Ostale šole v škofjeloškem okraju so še na Bukovci 2 razreda, v Črnem vrhu 2 razreda, v Dražgošah 2 razreda, na Javorjih 2 razreda, v Leskovic je zasilna šola, v Lučnah 2 razreda, v Sovodnju 3 razredi, v Poljanah 4 razredni ljudske šole, 2 razreda gorske za oddaljene obrtna šola, v Malenskem vrhu 1 razred, v Selcih 5 razredov, v Bukovščici 2 razreda, v Podbelici 1 razred, Sorica 2 razreda, Zabrdo 1 razred, v Davčah zasilna šola, v Stari Oselci 1 razred, v Trebijah 2 razreda, pri Sv. Lovrencu 1 razred, na Trati 2 razreda, v Zalem logu 4 razredi, v Zelezniških 4 razredi in v Zireh, ki sicer spadajo pod okraj Logatec, a pod dekanijo Stara Loka in so skoro 800 let pripadale k „Sorskemu gospodstvu“ imajo 7 razredov ljudske šole, 2 razreda za oddaljene in 2 razreda obrtno nadaljevalne šole.

Vseh skupaj je razredov v vseh šolah 107 v našem okraju. Več razredov ima vzporedniške, tako da je v našem okraju okoli 150 razredov in to brez mnogih tečajnih razredov.

Naše šole so tekem desetletja zorale ogromno ledino in so vzposobile veliko mlade, da je mogla stopiti na pot k višji izobrazbi.

Srednješolska mladina iz naših krajev pa je obiskovala gimnazije v Kranju, Ljubljani, St. Vidu nad Ljubljano, visoke šole pa pred vojno v Gracu in Dunaju, po vojni pa v Ljubljani, v Zagrebu in Beogradu.

Prosvetna in druga društva

Po ozemlju našega okraja je prav na široko razpredena mreža raznih društev. Kot najbolj razširjena moramo omeniti tukaj prosvetna društva, ki jih je v našem okraju 21 in sicer: v Škofji Loki, Stari Loki, Retečah, Sori, Bukovščici, Črnem vrhu, Dražgošah, Lučnah, Novi Oselci, Poljanah, kjer zidajo nov dom, Selca, Sv. Lenart, Trata, Zali log, Zabnica, Trebije, Zelezniški, Ziri, Martin Vrh. Ta društva imajo predavanja, odseke, kino itd. nudijo našemu ljudstvu ogromne duševne hrane in vse v smislu katoliških slov. načel. Tudi Sokol ima nekaj postojank med nami, vendar nima med ljudstvom prav nobene zaslonbe, ker njegov program in njegovo delo nikakor ne odgovarja našemu ljudstvu, ker ni ne katoliški in ne slovenski, temveč je vse prej kot to, ker je brezverski, narodno nemogoč, ker nikjer ne zastopa slovenskih teženj.

Zlasti razvita so pri nas gasilska društva, katerih je v župi, katera je bila ustanovljena 10. januarja 1937, petnajst, ki imajo skupaj 661 članov. Gasilske čete so v Škofji Loki, Stari Loki, Zabnici, Sv. Duhu, Godešiču, Sori, Selcih, Zelezniških, Zalem logu, Sorici, Rudnem, Poljanah, Lučnah, Trebijah, Bokovci. Naši gasilci imajo skoraj povsod svoje lastne domove. V juliju leta 1937 pa so blagoslovili svojo prvo četo zastavo in sicer od škofjeloške čete. Gasilci imajo 10 motornih brizgalen in kakih 15 ročnih. Opremljeni so z vsem najpotrebnejšim orodjem. Gasilci vrše ogromno delo bližnjemu v pomoč in Bogu v čast!

Od drugih društev moramo zlasti omeniti Muzejsko društvo, ki je v zadnjih letih organiziralo v drugem nadstropju mestne hiše muzej, ki hrani redke umetnine iz vsega škofjeloškega ozemlja.

Tujsko prometna društva skrbijo, da tudi tujci kaj zvedo o našem kraju in da so čim boljše in udobneje postreženi. Prosvetno društvo, društvo primorskih emigrantov, obrtno društvo, Vincencijeva konferenca, S. K.

Tržič v preteklosti in danes

Gospodarski, kulturni, socialni in politični razvoj mesta

Ob priliki jubileja našega „Gorenjca“ je prav, da podamo bežno sliko dela v Tržiču. Mesto se nahaja v vnožju dveh dolin, po katerih tečeta dva gorska potoka Bistrica in Mošenik in se pod mestom zlivata skupaj. Ta dva potoka vsebujeta precej vodnih sil, ki so docela izrabljene. Na Mošeniku ima predilnica poleg nešteto drugih vodnih naprav sama 4 električne centrale s preko 3.000 konjskih sil. Ob vodnih strugah imamo kovačije, usjarne, mizarske, ključavničarske in druge delavnice, katere se izkoriščajo za vodno silo. Skratka Bistrica in Mošenik sta življenjski žili za tržiško prebivalstvo.

Tržič - gospodarsko in prometno izhodišče

Dokler še ni bilo gorenjske železnice, je bilo pri nas važno postajališče na državni cesti Celovec-Ljubljana-Trst. Tu so se menjavali vozniki, prekladalo se je blago, pripravljali se je dobila za preko Ljubelja, nešteto voznikov je prenočevalo itd. Pravtako s trgovskega stališča ima Tržič svoj pomen. Prebivalstvo šentanske doline, Loma in Putehlova je navezano le na nakup v Tržiču. Deloma kupuje v Tržiču njegova južna okolica, t. j.

Sora, ki je v času diktature tvorila skoro edino društveno vez med ljudstvom in je žela že prav lepe uspehe na polju športa. Fantovski odseki in Dekliški krožki, ki jih je v vsem okraju 15, ki goje telesno kulturo, zlasti med našo kmečko in obrtno mladino. Tu moramo zlasti omeniti bivšega „Orla“ iz čigar škofjeloške telovadnice sta izšla že pred vojno dva vrhunska telovadca, člana znane „rimske vrste“, ki bi imela nastopiti leta 1914 v Rimu in to gg. Ravnihar Andrej in Franc Ramovš. Tudi izvrstnega smučkega tekača Slavka Jazbeca, ki je zastopal našo vojsko in državo na vojaških smučskih tekmah v Nemčiji (Garmisch-Parten-Kirchen) in v Franciji (Chamonix) in je dosegel prav lepe uspehe. Nato imamo razne obrtne zadruge, invalidsko združenje več cerkvenih društev, Kolo jugoslovanskih sester, Slovensko planinsko društvo, ki oskrbuje kočjo na Ljubniku (1027 m). Nato imamo v Loki gospodarska združenja, Okrajna hranilnica d. d., Ljudska hranilnica d. d., Mestna hranilnica, ki so ugledni denarni zavodi. Nato imamo „Elektrarno d. d.“ in Vodovodno društvo d. d., ki skrbita za stalno elektriko in dobro pitno vodo. V Loki je še podružnica čebelarstva društva, sedež odseka Kmečke zveze itd. Omeniti pa moramo še JSZ in ZZD, ki sta važni delavski organizaciji.

Splošne ugotovitve

Naš okraj, ki je bil ustanovljen 15. avgusta 1936, ima nekaj nad 25.000 prebivalcev. Obsega občine: Skofja Loka, ki ima skupaj z garnizijo 1. plan. polka nekaj nad 5000 prebivalcev, Stara Loka, Zmince, Poljane, Trata, Oselica, Selca, Zelezniški, Sorica in Črni vrh. Poleg teh krajev pa je spadala k loškemu gospodstvu še občina Ziri, del Stražiške občine in sorsko polje do Save. Bogastvo loškega okraja je les, zato zlasti cvete lesna industrija in z njo lesna trgovina, Hainricher, Dolenc in na desetine manjših žag. Loški les gre v Italijo, Nemčijo, Francijo, pa tudi v Egipt itd. Rudnega bogastva ni pomembnejšega. Večje trgovske hiše so Thaler, Savnik, manufaktura Deisinger, Zherl spicerija, valno je zlasti mlinarstvo. Košir, Leben, Trata mlina, „županov“ mlina so mlina, v katere vozijo od daleč naokoli. Važne prometne žile so ceste: Kranj-Loka-Selca-Mreja in Loka-Poljane-Ziri-meja in Loka-Mreja-Javorje-Blegaš. Važna bi bila cesta Loka-Črni vrh. Obžalovanja vredno dejstvo pa je, da je železnica oddaljena od mesta 3 km.

Za loške rezeve skrbi znana loška dobrodelnost, ki je po prizadevanju znanega narodnega boreca Filipa Terčeta l. 1919 ustanovila dobro urejeno Mestno uhožnico v „Spitalu“ na Spodnjem trgu, v kateri je stalno okoli 24 uhožcev iz Loke in okolice. V starološkem gradu pa imajo svoj dom slovenski slepci, ki jih oskrbuje „Društvo slepih“.

Ce povedemo še škofjeloške župane po vojni, ki so od 1912 — 1935 g. Hafner Jože, od 1935 — 1936 Sink Stevo in od 1936 do danes nad vse poštrevolno Zherl Matevž, pod katerim je naše mesto v vsakem oziru napredovalo. Če povemo, da je mesto in okraj največji in najzvestejši pristaž dr. Korosca, zadnje volitve 90% in če povemo še, da so župnikovali po vojni v Loki čgg.: dr. Tomaž Klinar, g. dr. Janko Arnež in sedaj že 11 let g. duhovnik Jernej Podbevšek, dekanijo pa pase že dolgo vrsto let g. kanonik Matija Mrak, potem mislimo, da smo povedali vse.

Nazadnje pa naj povemo, da vsi Ločani ljubimo svoje mesto, svoje hribe, griče, cerkve in polja od katerega nas večina živi in da smo ponosni, da smo — loške smojke.

Kovor in Križe. Prinaša pa ta okolica na tržiški trg mnogo svojih pridelkov. Kar je izpod Križev in Kovorja, pa v trgovskem pogledu že gravitira na Kranj. V tujskoprometnem oziru je Tržič zelo važna točka. Vendar se je do nedavnega časa v tem pogledu zelo malo napravilo. Tu je izhodišče na Karavanke, ali bolje povedano, če se turist ali smučar pripelje z železnico ali avtobusom, so tu vrata, ki vodijo na del Karavank v kolikor gravitirajo na tržiško kotlino. V tujskoprometnem oziru je bilo mnogo zamujenega. Za to delo so prijete pred par leti mlade svezje moči, ki se udeležujejo v podružnici SPD. Sadovi tega dela so jasno vidni.

Politično življenje

Ker je mesto tako stisnjeno med hribe, je prebivalstvo zelo gosto naseljeno, kar je tudi vzrok, da je zelo bujno družabno in društveno življenje. Svoj čar so bili tudi narodnostni boji zelo živahni, ker so nemški ali nemško misleči tovarnarji imeli na vodilnih mestih le svoje somišljenike. Slovenci so bili le podrejeni, kar je včasih povzročalo hudo kri. Leta 1912. je po hudem boju prišla občina v slovenske roke. Pri teh volitvah sta SLS in NNS

sodelovali, vsled česar je do konca svetovne vojne javno politično življenje nekam mirno potekalo. Po prvih povojnih volitvah 4. maja 1921. leta je občina prišla v roke liberalno-socialistične večine. Razmerje strank v tem odboru je bilo: SLS 10, narodno napredna 7 in socialisti 7 občinskih odbornikov. Po volitvah sta se sednji dve stranki združili in držali občino v rokah do 8. novembra 1936. leta. Pod to upravo se v 15 letih v Tržiču ne more beležiti kak večji napredek, ker se je več pečala s strankarsko političnimi posli, kot pa z občinskimi in in drugim komunalnim gospodarstvom.

Po direktive je hodila in Kranj in ker tam niso nič delali, tudi v Tržiču niso smeli. Občinski proračuni so bili vedno enaki. Pred datjavi se je meščane res štutilo, zato pa se tudi ni nič delalo in če bi šlo tako naprej, bi ostal Tržič „en pozabljen kraj“. Tekom treh let dela sedanje občinske uprave je občinsko gospodarstvo mnogo pridobilo. Omenimo samo par stvari: Nekdanje Šetincevo Virje je postalo last občine. To je najresnejši prostor za bodoče šolske poslopje. Najvažnejše dejstvo pa je gotovo Mestni dom, ki je ponos slohernega Tržičana. Urađi so pod občinsko streho in rešeno je vprašanje trga ozir. tržnice. Danes je to dom in centralna točka vseh Tržičanov. Res so dolgovi, pa ti se bodo plačali, prebivalstvu pa bo to vedno ostalo.

Potrebe mesta in program bodočega dela

Za potrebe in olepšanje mesta je še mnogo dela v programu: Poprava in pojačanje vodovoda, tlakovanje ceste in Cerkvene ulice, most za pešce iz Mestnega doma čez Bistrico za Virjem, most čez Mošenik pri deklškem domu in cesta mimo Zdravstvenega doma, ki bi nudila dovoz do sedaj nedostopnim krajem Tržiča, zidanje nove šole, kopalnice itd. To je dela še za dolgo, dolgo dobo. Vse to se bo moglo napraviti le z združenimi močmi pridnih, idealnih ljudi, ki bodo imeli pravo ljubezen do kraja samega. Če prestanemo to vojno krizo, ki danes pretresa ves svet, imamo upanje, da se bo dalo združiti vse sposobne moči in ta program današnje občinske uprave v doglednem času uresničiti.

Tržič ima okrajno sodišče, pod katerega spadajo upravne občine Tržič, Križe, Kgovor, Sv. Katarina, Sv. Ana in deloma tudi Goričegolnik. Za prebivalstvo teh občin je to zelo važno, ker če bi sodišča v Tržiču ne bilo, bi imeli nekateri zelo daleč (n. pr. od Sv. Ane in sv. Katarine, kakor tudi iz Tržiča samega), če bi morali hoditi za vsako stvar v Kranj. Žal, da je odšla pred leti davkarija iz Tržiča. Mnogim bi bili prihranjeni stroški in čas, dočim je treba sedaj hoditi za vsako potrdila dovoz k sedaj nedostopnim krajem Trljani Kranj. Mnogi vprašujejo in zahtevajo, da bi ta važni urad prišel nazaj v Tržič. Nekateri se pa tega branijo.

Delovanje strelske družine v Kranju

V pretečenem letu je bilo gibanje kranjske strelske družine dokaj živahno. Uspehi so bili, kakor vedno, tudi leta 1939, kar razveseljivo. Strelišče je bilo spomladi otvorenjeno z nagradnim streljanjem, ki se ga je udeležilo številno članstvo. Razdeljena so bila lepa praktična darila, ki so jih poklonili razni podporniki družine. Med letom se je prav pridno streljalo. Med udeleženci je bila ves čas prav pestra slika. Moški strelci so seveda prednjačili, za tem mnogo nežnega spola, a največjim uspehom smemo prištevati, ker smo pridobili skoro vso struževsko mladino. Ona nam je zvesto sekundirala, hodila v zaklonih ali na strelišču. Tudi na strelskem polju so se ti mladi junaki izkazali kot enakovredni ostalemu članstvu.

Družine šteje nad 120 članov. To število se bo letos verjetno pomnožilo, ker že sedaj prihajajo prijave od vseh strani. Postrelilo se je nad 9000 patronov, skoro isto število, kot predlansko leto. To naj služi za dokaz, da se dihamo in to kar z močnimi pljuči.

Občina Kranj nas je tudi lansko leto zopet znatno podprla. Ker strelska družina ne uživa nobenih podpor, ter mora iz svojih skromnih sredstev (članarina) vzdrževati strelišče, plačevati za njega najemnine, pokazivače i. dr. se je morala obračati na razne dobrotnike društva, ki so nas hvalevredno podprli, posebno ob prireditvah tekem. Na tem mestu bodi vsem darovalcem izrečena posebna zahvala. Naj omenimo samo nekatere: G. Horak nam je dvakrat prispeval večjo množino blaga, g. Prah nam je naklonil din 300.—, g. Božič din 200.—, tovarna Jugočeška din 200.—, tovarne Jugobruna Fekstilindus, Sire, več trgovcev i. dr. so nam darovali v blagu. Vsem tem in ostalim, najtoplejša zahvala s prošnjo da ostanajo družini zvesti dobrotniki tudi v letošnjem letu.

V jeseni smo priredili zaključno nagradno streljanje. Obiskali so nas strelci iz raznih krajev, kakor iz Ljubljane, St. Vida, Tržiča in drugod. Pogrešali smo pa naše vrle Domžalčane. Daril je bilo nad 50, ki so presegale vrednost din 2500. Naši strelci so se tudi na teh tekmah, kot vedno, izkazali odlični konkurenti.

Živahno društveno življenje

Društveno življenje je jako razgiban. Zepred vojno je bilo tako. Katoliško misleči delavci in obrtniki so se zbirali v društvu sv. Jozefa. Meščano-naprednjaki so se zbirali v Slovenskem bralnem društvu, socialisti pa so imeli svoj konzum, dokler pa tega ni bilo, so se zbirali v gostilni Kavčič. Konkurence je bilo v tem pogledu več kakor dovolj. Na vseh straneh so bili zelo agilni ljudje. Vsa izmed teh treh pokretov je Tržiču utisnil svoj pečat in je najbolje, če se ti pokreti imenujejo: katoliški, liberalni in socialno-demokratski. S svetovno vojno je društveno delovanje zelo trpelo. Po vojni pa takoj zopet oživelo in je izgledalo, da bo začelo prevladovati marksistično mišljenje. Mnogi se še spomnajo impozantnih zborovanj pri „Toncu“ in spreveda po Tržiču z velikimi rdečimi zastavami in godbo na čelu 1. maja 1919 leta. A to je trajalo le kratko dobo. Pričele so se ribarje in rdeči so bili deljeni na dvojce: levčarji in Kristanovi desničarji. Po nekaj letih je umrl Kristan, z njim je legla v grob njihova gospodarska organizacija, in s tem so kmalu zgubili svojo streho tudi tržiški socialisti.

Obратно pa je bilo v katoliškem taboru. Po smrti priljubljenega župnika g. Potokarja, smo dobili žiavega in po napredku stremečega čg. Škerbca za župnika. Čeprav je bil takrat nasproten SLS, s čemer so nekateri računali, smo se vendar kmalu našli, če ne v stranki, pa v katoliškem pokretu in s tem se je gospod kar naenkrat znašel tudi v javnem, političnem in gospodarskem življenju. Poraz pri občinskih volitvah 1924. leta, ga je pognal z vso silo v gospodarstvo in s tem je bil ustvarjen temelj, na katerem se oblikuje in se bo še oblikovalo javno življenje v Tržiču. Če primerjamo delo marksizma z delom katolicizma vidimo ogromno razliko. Tam propad, tukaj napredek in vsestranski razmah, tam materializem, tu idealizem, tam sebičnost, samo uživanje, tu samozatajevanje, tam veseljačenje, tu skrbi in trdo delo, čelo na odru, delo v FO in DK, delo pr. godbi, v javnosti, v gospodarstvu, v politiki itd. Toliko panog dela, da manjka ljudi. Vendar to delo donša blagoslov ne samo nekaterim, ampak vsemu Tržiču. — Zelo vidno vlogo igra Vincencijeva konferenca na karitativnem polju. Preko 170 otrok je vsak dan na kosilu. Starši, ki so zaposleni v tovarnah, oddajajo otroke čez dan v zavetišče, kjer imajo nekateri celodnevno oskrbo. V Rokodelskem domu, ki je tudi last Vinc. konference, je preko 30 fantov na hrani in stanovanju. Skala in Rok. dom imata pod svojo streho velike družine, za katere je treba dosti skrbi in dela. To tiho delo, ki ga opravljajo šolske sestre, je obvarovalo že marsikoga pred padcem. Če kje, je tu resničen izrek: „Duh je, ki oživilja“.

Vse navedeno je le bežen pogled v tržiško življenje. To življenje je zelo živo in vsak, kdor pride v našo sredo, temu kmalu privad in ko odhaja, se še vedno rad spominja na čase, katere je preživel v Tržiču.

Seveda so še vedno v ospredju nam dobro znani asi, ki jih menda ni potreba še posebej omenjati. Pri celotnem ekipnem streljanju je dosegel prverstvo tajnik g. Ločniškar s 109 točkami (s 15 streli). Ljubljanska ekipa je dosegla vsega 372 točk, a kranjska 365 točk, št. Vidka pa 239 točk. Začasni pokal je romal za 1 leto v Ljubljano. Na splošni tarči na 200 m in brez naslona je dosegel g. Ločniškar 77 točk, Kočnik 75, Persin 70 in Rozman 44 točk (od 10 strelcev). Na struževski tarči 150 m je prednjačil g. Vrabec Rudolf iz Struževega s 88 točkami, drugi je bil g. Bitenc iz Kranja s 78 točkami, tretji g. Siferer Alojz iz St. Vida s 67 točkami. Na lovski tarči „Srtnjak“ so dosegli g. Bukovnik in g. Smole po 38 točk, a g. Ločniškar 57 točk. Zaključnik tekem se je udeležilo vsega 56 strelcev. Malokaliberskih tekem ni bilo.

Največ zanimanja pa je vzbudilo tekmovalnje naših najmlajših. Mladinska tarča 100 m je bila predmet splošnega občudovanja. Tekem se je posebno struževski naraščaj zelo pridno udeleževal. Njihova tarča je bila ves dan neprenehoma okupirana. Pri najboljših strelcih, kot n. pr. pri Šilarju in obeh Erženovih, je bila rdeča zastavica vedno v službi. Opazilo se je, da so ti mladeniči z izredno mirnostjo in hladnokrvnostjo streljali s težkimi puškami. O kakem strahu, pred „rukanjem“ ali pokanjem pušk ni pri teh fantih niti govora. Obetajo biti odlični strelci, ako bodo pri doseganjem delu vztrajali. Zato fantje, kar s korajžjo naprej in gotovo bode te premagali vse živčne tresljaje in druge ovire. Letošnjo jesen se pa pripravite na še večjo tekmo, kot lansko leto: razen kolajni dobite še veliko lepš daril. Dobri in marljivi strelci brezplačno municijo. Samo nekaj Vam polagam na srce: žogobrc letos prepustite drugim, ker vedeti morate, kdor je dober „futbalist“, je zanič strelec (namreč s puško).

Natančnejše podatke o dejajnem poslovanju kranjske strelske družine, bodo podali njihovi funkcionarji na prihodnjem občnem zboru. Dan uro in kraj se bo objavilo pozneje.

Franc Delavnik:

Naše kmetijstvo in tostvarni pogledi v bodočnost

I. Splošno

„Sreča te išče, um ti je dan,
našel jo boš, ak' nisi zaspan — —“

Misel in željo, ki jo hoče izraziti eden prvih slovenskih pesnikov v tej kitici si je menda v polnem obsegu osvojilo in vzelo za življenjsko vodilo naše gorenjsko kmečko ljudstvo.

Od delavnosti, iznajdljivosti in naprednosti v vseh panogah kmetijstva kranjskega okraja in na Gorenjskem sploh so se vedno učili kmetovalci iz vseh krajev Slovenije.

Dobro se še spominjam, kako nas je pred 30 leti, Slovencem sicer nepriazno razpoloženi nekdanji avstrijski kmetijski strokovnjak in poznejši avstr. podkancler Sumi, bodril in opozarjal, da naj si vzamemo za vzgled vzorno organizacijo kmetijstva in združništva na Gorenjskem. In ako je bilo svoječasno kdaj v bivši Štajerski in na Dolenjskem govora o ogledu živinorejskih in mlekarjskih ter poljedelških kmečkih naprav, vselej je odločitev padla na — Gorenjsko. Ni radi tega samo slučaj, da si naši gorenjski okrajši štejejo v čast, da so dali Sloveniji najplivnejše vodilne močve v kmetijsko-stanovskem gibanju in kmet. stanovski organizaciji, v združništvu sploh ter posebej v živinorejskem, mlekarjskem in strojnem kmečkem pospeševanju. In tudi v sadjarstvu so gorenjski-škofjeloški drevničarji pokazali vzgledno delo in zavidljive uspehe že tedaj, ko v sadjerodni, zeleni Štajerski o kakem smotrno-naprednem sadjarjenju n'ti vedeli nič.

Uspehi naklesko-predaških oz. gorenjskih mlekarjnih sploh pa so opozorili gospodarje iz vse Slovenije naše in so dali pobudo za ustanovitev marsikaterega novega, uspešnega mlekarjskega obrata na Dolenjskem in na Štajerskem.

Kokrško-jezerska ovčereja je dalje vsled odlične plemenske kakovosti našega blaga proslavila gorenjske kraje, čeprav čestokrat pod tujim imenom, po vsej srednji in zapadni Evropi.

Sloves naše, v naši ožji domovini vzgojene kranjske čebele je tudi vsled njene izredne pridnosti in vzdržljivosti segal in še vedno sega daleč preko evropskih mej.

Gibi gorenjski lesni trgovini se je končno zahvaliti, da je mogla odlična kakovost kokrško-jezerskega matca ponesti sloves našega lesa daleč preko morja.

II. Sedanje stanje

našega kmetijstva

V novejšem času je naša Gorenjska na tem, da postane rezervoar oz. osrednji dobavitelj za najboljši beli semenski krompir, vrste „oneida“ za vso državo,

da prideluje raznovrstni nizki fižol za naše zamejne in celo prekomorske kraje in

da postavi na trg za domačo in inozemsko porabo (vse po navdilu spretnega in odličnega vodstva Gorenjske kmetijske zadruge v Kranju!) posebej, po možnosti v silosih pripravljeno in predelano iskano in okusno gorenjsko zelje.

V ta namen pa so kar je čisto urljivo potrebna v naravni gorenjski gospodarski centrali, v Kranju, obsežna skladišča, betonske jame in različni stroji za razbiranje in sortiranje blaga. Slednji so posebno važni za fižol, deteljno in travna semena. (Domače gorenjsko deteljno seme iščejo tudi onstran meje). Ni n. pr. potrebno, da dobi naš kmetovalec za fižol po din 3 za kg. dočim isto blago — samo po predhodnem čiščenju in sortiranju — prodaja italijanski trgovec v Trstu po din 12.— za kg naprej.

Predurni odločnosti in jasnemu pogledu gorenjskih kmečkih gospodarjev v bodočnost se je tudi zahvaliti, da je v zadnjem času uspelo uvesti najbolj širokopoteznejšo racionalizacijo in smotrnost v pridelovanju in predelovanju v mlekarstvu, Zgradba osrednjega mlekarjskega obrata v Cirčičah pri Kranju, najmodernejšega tovrstnega zavoda na Balkanu, je viden dokaz tega dela in stremljenja.

Ze nekoč slovit rejo gorenjskih konj se je lani poživilo s tem, da se je osnovalo v Kranju mogočno konjerejsko selekcijsko organizacijo z nad 80 v rodovnikih vpisanimi kobilami noriške pasme. Podobno organizacijo snujejo tudi v Škofji Loki.

Za povzdigo in regeneracijo svoječasno tako slovite gorenjske ovčereje se je lani ustanovilo v kranjskem planinskem predelu dve ovčerejski selekcijski društvi: eno za Jezersko in Kokro, drugo v Trzinu za občini Sv. Anu in Sv. Katarino.

Edino domačo gorenjsko prašičjo pasmo, enobarvna ali črnopasasta tipa, ki je zlahkejša, glede telesnosti bolj odgovarjajoča, kot razno uvoženo dolensko ali štajersko plemenito blago. čaka še smotrna selekcija in primerno smotrno zajetje danega odličnega gorenjskega plemenskega blaga. Le-to se odlikuje z dolgim, širokim in globokim telesom, kratko glavo in izrazito dolgimi uhlji. Izraba

krme po tej pasmi je najpovolnejša in primeri, da doseže 6 in 7 mesečna žival ob navadni domači klaji težo od 150 kg. niso redki. Seveda kažejo posamezno te živali navidezno znake degeneracije, ne da bi bilo sicer ugotoviti kakih posebnih bolezenskih nagujenj (golo truplo, udrtost za pleči, popolnoma mehki in položni hielji itd.), toda celo rejci plemenitih ščetinarjev iščejo čestokrat sprčo prežlahtnih živali, tako dozdevno na meji izrodevanja se nahajajoče zlahotno blago.

Govoriti o govedorejskem, nekoč za vso Slovenijo vzglednem in vzpodbudnem združništvu, bi bilo odveč. Lanska premovanja, predvsem pa licenciranje bikov, so pokazala skoraj v vseh gorenjskih okrajih za 200% zboljšanje gorenjsko cikastega plemenskega blaga, katero se pa mora žal na jugu, proti Ljubljani boriti še z ostanki nekdanje zahirane simodolske pasme, v planinskih predelih pa z nekdanjo avtohtono slovensko marijadvorsko belo živino.

Ogromni naravni, neizkoriščani zakladi pa ležijo še v našem planinskem pašništvu, katero bo po dosedanjem uspešnem delu agrarnih operacij pri zgradbi planinskih hlevov in pastirskih stanov docela preusmeriti v kolikor bodo to danes še dopuščali zapeljivi lažji dohodki iz planinskega tujskega prometa in v kolikor bo sploh še mogoče dobiti dobrih pastirjev ter bo na kak način poskrbeti, da pastirski stanovi ne bodo predvsem krème in da posameznemu pastirskemu osebju skrb za dohodke iz polgostilniškega obratovanja in iz raznega kupčevanja ne bo glavni smoter, da bodo uprave naših skupnih pašnikov in naše osrednje oblasti predvsem skrbele za ustvaritev pogojev, ki bodo omogočali,

da se bo v prvi vrsti in povsod pravilno negovalo in izrabljalo pašno rušo.

da se bo smotrno gospodarilo na planinah s hlevskim gnojem in gnojnicjo in

da bo pašno osebje posvečalo stalno in povsod vso pažnjo razvoju in stanju mlade, še rastoče plemenske živine na planini.

Če upoštevamo, da se v poletnem času skoraj šestina vse živine kranjskega pol. okraja dobro ali slabo (večinoma menda pa le slabo in prav slabo!) preži na planinski paši (kar ima tudi za dolinsko živinorejo topogledne posledice) in če uvažujemo, da bi morali predstavljati naši sončni, planinski pašniki, „vzrejališča“ in vrelci zdravja ter krepkega razvoja vsej mladi plemenski živini, predvsem pa bikcem v dolinskem pasu z izključno hlevsko rejo od naših gorā pa do Ljubljane, bo to našo težnjo in željo sprčo dejstva, da so naše planine danes z malimi izjemami le bolj sprehajališča in poletna zasilna oskrbovališča jalove živine, povsem razumel.

Posebni vnemi in razgibanost Zveze čebelarjskih podružnic „Antona Janše“ v Kranju pa se je zahvaliti, da je bila predlanski ustanovljena v Fužinah na Kokri plemenitna postaja za čebele. Vsaj so tudi lani marsikateremu kmetovalcu dale čebele več čistega dohodka kot vse druge kmetijske panoge skupaj.

Ze omenjeno, nekoč za Slovenijo pionirsko gorenjsko sadjarstvo pokazuje posebno na sončnem pobočju Karavank in Kamniških Alp (Kovor, Golnik, Predvor, Olševke, Cerklje itd.), v sončnem, na tihote, blage štajerske v norod ne kraje tako spominjajočem in pred stoletji celo s pravimi vinogradi se ponašajočem Smedniku ter v zavetni, sicer hladni planinski Besnici (kdo ne pozna naše lepe besniške voščenke!) prav ugodne lege.

Dočim se je odvišno sadno blago svoječasno predelovalo pretežno v nesrečni žgani strop (čeprav prinaša ta ob modrem ravnanju žjim ljudem znatne denarne dohodke), je v zadnjem času povsem zavladalo prepričanje, da je mnogo bolj gospodarsko sadje (v kolikor ga ni mogoče prodati na dobrem domačem trgu v domačih industrijskih centrih!) posušiti. In tostvarno se je predvsem iz našega poljedelso-zadružnega središča, iz Senčurja, razvil gibanje za vsesplošno postavitev modernih sadnih sušilnic, katere preprežajo sicer že vse gorenjske okraje, katerih pa bi bilo treba najmanj še 7 do 8 kratno dosedanje število.

Za zatiranje sadnih škodljivcev skrbi pri posameznih občinah in sadjarskih podružnicah znatno število škropilnic ter si je občina Cerklje na Gorenjskem kot prva v okraju omislila motorno škropilnico, s katero ne zatira samo škodljivce na sadnem drevju, ampak tudi škodljivce na fiziolun na kromparjevih nasadih. Na ugodne podnebne in naravne pogoje za pridelovanje žita spominjajo v okraju posamezna imena, kakor Pšenična polica, Zlato polje itd.

Okrajni odbori za propagando gozdarstva so skupaj z okrajnimi kmet. odbori v lanskem letu z živahno propagando in z večjimi denarnimi sredstvi zopet opozorili na prav važno, če ne najvažnejšo kmetijsko panogo, hrbeničo gorenjskega in slovenskega kmetijstva na

gozdarstvo, katero s stalno večjo absolutno in relativno vrednostjo lesa v civiliziranih delih sveta in s stalnim naraščanjem prebivalstva, pridobiva od leta do leta na važnosti.

III. Donosnost naše kmetije iz našega kmetovanja

O donosnosti našega kmetovanja moremo prav za prav govoriti samo v tesni zvezi z mogočno gorenjsko industr. jo, tujskim prometom in s prodajo ter vožnjo iz gozda. 54% celokupne površine kranjskega okraja odpade na pr. na gozd.

Samo tesna povezanost kmetijskega obratovanja s posrednim ali neposrednim zaslužkom od industrije v ravninskih gorenjskih krajih ter z zaslužkom v gozdu v gorskih okoliših oplaja naše kmetijsko gospodarstvo.

V resnici kmetovanje kot tako sprčo dragih delavskih moči v kmetiji in sprčo visokih cen za industrijsko blago, katero rabi kmet ter v očigled nizkih cen za kmetijske pridelke, za živino, mleko, žito itd., nikakor ni rentabilno in prinaša očividno izgubo. Pretežno morajo ljudje delati na kmetiji zastoj oz. brezplačno, ako hočejo, da pokaže kmetija kolikaj aktiven saldo. Točne tozadevne podatke nam bodo pokazala knjigovodstva, katera uvaja v naše kmetijske obrate sedaj Kmetijska zbornica za Slovenijo.

V nekoliško pojasnitev donosnosti oz. izgub našega kmetijstva naj služijo na podlagi točnih obračunov in zapisov ugotovljeni in kontrolirani naslednji podatki:

1.) Pri g. Lazarinju v Smedniku so bili stroški vzreje 1 kg pravilno oskrbovanega 1 leto starega plem. bika d'n 20, dočim je dobil lastnik v najboljšem primeru za žival 8 do 9 din za kg. Pri prašičerji pa je imelo vlastelinstvo v letu 1959 knjigovodstveno dokazano din 16.000.— izgube. Izgubo v kmetiji je krilo posestvo pretežno z dohodki iz gozda.

2.) Pri g. dekaau Škerbcu v Kranju so znašali stroški (krma, oskrbovalnina itd.) za debelice bika za 1 kg 10.50, dočim je za pitano žival plačal mesar le din 5.— za kg.

3.) Na kmetijski šoli v St. Jurju pri Celju se leta 1954 točno izračunali, da stane reja eno letne, 280 kg težke telice d'n 6.65 za kg. dočim bi za tako telico plačal tedaj (sprčo tedanjih nizkih cen živine) mesar ali kupec mogoče din 5.— za kg.

Sprčo znatno višjih delavskih plač in sprčo drage krme, bi reja navedene telice stala gotovo na din 8.—. Upoštevati je, da je kmetijska šola računala za seno le 40 par in za slamo le 20 par za kg.

Kmetijska šola je k sklepu tega računa pripomnila:

„Vzgoja teh telic je v resnici v gospodarstvu nerentabilna, toda biti mora: tudi ne smemo računati v domačem gospodarstvu dela in krme previsoko.“

4.) Sprčo današnjih cen za krmo bi morale na podlagi točnih obračunov dati povprečno vse krave na leto po 1850 litrov mleka ter bi se moralo za mleko plačevati vsaj po din 5.— za l, da bi bila s tem skromno plačana krma in delo pri molznih kravah.

5.) V nekeva posebnem primeru pokazuje račun, da imamo pri pšenici, ako prdelamo približno le 6 kratno seme (12 met. stotov) na 1 ha din 320.— izgube, ako vendar znaša pridelek 18 met. stotov na 1 ha, izkazuje račun 800.— din dohodka. V splošnem in povprečno se vendar sučejo naši letni pridelki pri žitu vedno le okrog 10 do 12 met. stotov na 1 ha. Torej je tudi tu očividna izguba.

6.) V vseh sosednjih zamejnih pokrajinah računajo, da pitanje prašiča ravno plačajo krmo, ako dobimo za pitnega pršutnika toliko kolikor stane na trgu 6 do 7 kg žita. Sedaj pa računajte in primerjajte pri nas cene prašičev in cene žita, ki ga je treba za prašiče večinoma kupiti in vsa nedonosnost našega kmetovanja vam bo takoj jasna.

IV. Nekaj misli in predlogov za zboljšanje donosnosti našega kmetijstva

Sprčo navedenih primerov se moramo vprašati, kaj bi bilo ukreniti, da bi vsignili donosnost kmetovanja.

Cen živini, žitu in drugim pridelkom doslej naravno nismo mogli sami določevati in zato tudi menda v bodoče ni posebnih izgledov. Da vsaj malo zmanjšamo izgube našega kmetijskega obratovanja, bi bilo potrebno, da pač v kolikor dopuščajo dane razmere, pocenimo, zboljšamo in povečamo naše pridelovanje. Potrebno bi med drugim zgolj iz kmet. strokovnega vidika bilo:

1.) Uvesti vsled stalnega odhajanja kmečke mladine v tovarne in mesta ter vsled tozadevnega pomanjkanja delavskih moči na kmetih vsesplošno strojne zadruge in po možnosti strojno delo na polju in v kmetijskem obratu samem;

2.) uporabiti več pravilnih in po možnosti pocenjenih umetnih gnojil;

3.) z dodelitvijo cementa po znižani ceni končno omogočiti slehernemu, tudi najmanjšemu kmetovalcu, da pravilno tlakuje hlev, zgradi gnojnišče in gnojniščno jamo in tako za-

jame dragoceni sok, ki se še v sto milijonski vrednosti vsako leto v naši ožji domovini izgublja v zrak;

4.) znižati vespovsod, kjer to še ni izvršeno (Cerklje itd.) pridelovanje žita na najmanjšo površino in pridelovati na eni strani mesto žita več njivske krme, na drugi strani pa več okopavin (krompirja, pese, koruze za kisanje in fižola;

5.) vsako tretje leto izmenjati žitno seme (kakor to delajo v naprednih državah), ako bi seme že ne znali in utegnili sami selekcionirati in sortirati;

6.) da za uspešno pridelovanje našega slovitga krompirja vsak večji posestnik uredi posebno semenišče (domača odbira!) in za semenski-kakor tudi za tržni krompir zgradi pravilne kleti, v katerih gomolje na spomlad ne bo preveč odganjali in gnilo;

7.) da doma pridelujemo več tečne in sočne krme za našo živino, da nam na ta način postane nepotrebno preveč kupovati draga tečna krnila in da v ta namen sejemo — kjer gre — več lucerne, soje, travnih mešanica za umetne travnike ter mešanice zelene detelje korenja in sončnic za kisanje v posebnih betonskih, tudi na Gorenjskem deloma že z najboljšim uspehom zgrajenih silosih;

8.) urediti, na kolikaj večjih posevstvih mesto naravnih travnikov umetne dolinske pašnike, kateri ob pravilni ureditvi omogočajo uspešnejšo, zdravjšo, obsežnejšo in cenejšo rejo živine kot doslej ob izključni hlevski reji;

9.) rediti samo živino, katero nam vzgojijo živinorejske zadruge in ki boljše izkorišča krmo ter nam ob dani krmi da več prirastka na teži, več mleka in več drugih dohodkov;

10.) vzrejati s smotrno, čeprav dražjo rejo v prvem letu (samo z najboljšim senom, ovsem in otrobi!) in s stalnim spuščanjem na prosto (ureditev tekalništ!) donosnejšo živino;

11.) povečati in z dodelitvijo večjega števila strokovnega gozdarskega osebja poglobiti delo večjih gozdovalnih dnevoj, ki so v zadnjem času pokazali prav lepe uspehe;

12.) pridobiti ljudi za dokončno ureditev lesne prodaje in nakupne zadruge, kakršne predvsem za male posestnike najpovolnejše delujejo že v Selški in Zg. Savinjski dolini ter v drugih pokrajinah srednje in severne Evrope;

13.) urediti in vseh okoliših vzorne sadovnjake, v katerih bi se napolilo ljudstvo k splošnejše pravilnejšemu sadjarjenju in v katerih bi se pridobivalo tudi cepiče za potrebo precepljenje starejšega drevja;

14.) vzgojiti in nastavit v vseh večjih vaseh sadjarske pomočnike — domače kmečke mladence, kateri bi proti plačilu (vsled pomanjkanja časa in mogoče tudi ročne spretnosti gospodarjev) oskrbovali vse sadno drevje dotičnega okoliša.

V. Sklep

Sredstev in možnosti, s katerimi za zboljšanje kmečkega in kmetijskega položaja razpolaga deloma kmetovalec, sam deloma oblast in splošnost, možnosti socialnega in fiskalnega značaja, bi naravno bilo še večiko število, toda namen našega razgovora ali razprave ni, da se v stvar do vse podrobnosti poglobimo.

Kakor je bila vendar gorenjska samozavest jasna stvarnost in odločnost, odlična pri ohranitvi mnogih najvažnejših slovenskih kulturnih dobrin,

kakor se je mogoče trdni gorenjski odločnosti zahvaliti, da je narodstni položaj Slovencev v državi še kolikor toliko ugoden (da slovensko ime sploh ni bilo izbrisano iz naše zgodovine).

tako bo tudi prislovični gorenjski marljivosti, vztrajnosti in odločnosti gorenjskega kmeta s sodelovanjem vseh zastopkov naroda uspelo doseči, da bo naš kmetovalec in naše kmetijstvo, hrbenica našega narodnega gospodarstva, zavzelo v Sloveniji, v gospodarstvu naše skupne domovine položaj, ki mu gre in katerega kot najtrdnější in najzanesljivejši tvorilec in branilec družine, reda in miru v državi in v narodu v najbolj izpostavljeni legi na skrajnem severu in zapadu države, tudi zasluži.

Rekli smo tudi, da nam je danes kmetovanje še kolikor toliko donosno in v znošno edino v zvezi s — postranskim ali posrednim zaslužkom v živahni gorenjski industriji in v gozdu. Toda upoštevati moramo (čeprav mogoče to neradi priznamo), da je industrija morebiti samo začasna gospodarska tvorba in panoga, da kakor je industrija z vso naglico zrastle in nastala, tako lahko tudi (Bog nes tega varuj!) z vso naglico zgine in zamre.

Gospodarji in mladeniči, gospodinje in dekleta, ne nasedajte radi tega po nepotrebnem (ako ni skrajne sile!) zapeljivim vabam iz mest in industrijskih središč in ne iščite po nepotrebnem zaslužka v mrzlih, mrtvih tovarnah ter ostanite zvesti vaši zemlji, prelepi, čeprav trdi gorenjski zemlji, ki vam bo ostala zvesta, zvesta tudi tedaj, ko se bodele mogoče vračali iz tovarn in mest utrujeni in onemogli, izčrpani in praznih rok domov, na dom vaših staršev ali prastaršev, ki so bili grčavi a — trdni gorenjski kmetje!

Stanko Umnik:

Zadružništvo na Gorenjskem

Pregled našega narodnega, kulturnega in gospodarskega življenja Gorenjske ne bi bil popoln, ako iz tehničnih člankov, ki jih vsebuje današnja jubilejna številka tednika »Gorenjec«, izpustimo pregled zadružništva na Gorenjskem, ki je bilo v pretekli dobi važen činitelj v našem gospodarstvu in ki je postalo v polpretekli dobi vogelni kamen v naši gorenjski skupnosti tako, da si brez njega ne moremo predstavljati gospodarskega žitja Gorenjske.

Zadružna misel je stara, kolikor je star človeški rod in začetke zadružništva bi bilo iskati v davnih preteklostih. Naravna potreba po vsakdanjem kruhu in skupna borba proti sovražniku človeka, sta človeka prillili, da se je združeval v večje skupine. Pri slovanskih narodih so se prastare oblike zadružništva prav lepo ohranile do današnjih dni. Rusi jih imenujejo »mir« ali »artel«, Jugoslavi pa za zadruga. Dasi ima današnja zadruga precej drugačen pomen, vendar združujeta oba pomena zadruga v podobnih slučajih ljudi z enakimi interesi v zadružne skupnosti.

Z delitvijo stanov in vedno večjo razdelitvijo zemeljskih dobrin po raznih slojih so nastale nove prilike, nastala so mesta in trg. gospodarsko vodstvo je prevzelo svobodno meščanstvo. Le kmet, ki je bil priklenjen na zemljo, si ni znal in ni mogel pomagati. Bila mu je zaprta pot do napredka in izobrazbe. Kot podložniku in tlačanu se mu je le premnogokrat godilo slabše kot živini. Graščak ni dovolil kmetu, da bi se združeval v kakršnekoli namene, ker je bil uverjen, da ga bo le toliko časa mogel izkoristiti, dokler bo odvisen od njega in navezan le samo nase in brez vsake opore v svojem sosedu.

Svoboda, ki so jo prinesle revolucije v drugi polovici prejšnjega stoletja, je pometla s tlačanstvom in tudi našemu kmetu je bila dana zemljiška odveza. Zal, je bilo veselje pre zgodnje in radost preuranjena. Pokazalo se da ne kmet in ne obrtnik nista dorasla svobodnemu gospodarskemu življenju. Nista dorasla svobodnemu tekmovanju v izmenjavi zemeljskih dobrin in lastnih proizvodov. Manjkalo jima je splošne izobrazbe in duha skupnosti, manjkalo jima je torej zadružnega duha.

Temu je iskati vzrok v tem, ker se je tlačitelj prizadeval dolga stoletja, da vzame našemu kmetu vse svobodščine, ki jih je tu in tam le še obdržal. Verna slika teh borb so nam kmečki upori in borba za staro pravdo.

Kakor rečeno, se je naš najštevilnejši t. j. kmečki stan pred 90 leti (delavski stan je pri nas na Gorenjskem nastal z malim izjemami dokaj pozneje, glej članek o tem) znašel pred novim položajem: svobodnim življenjem. S prihodom gospodarskega liberalizma pa je padel naš kmet iz enega suženjstva v drugo. Preje tlačan graščaku, sedaj pa dobro organiziranemu kapitalistu, ki je bil na žalost v pre mnogih slučajih še tuje, ki je kmetu in obrtniku posojal denar za obratno glavničo, ali za zboljšanje gospodarstva in njegga preusmeritev za nov red, po 300% obresti in še več.

Država z liberalnimi statuti je le skrbela za nedotakljivost osebne svobode in lastnine, ni pa štela malega človeka in njegovega dela. Nastajajoča industrija koncem preteklega stoletja ni poznala nikakih socialnih pravic delavstva, delavec sam si jih je moral priboriti in uveljaviti pri državi. Kmet je bil v rokah vaških in trških oderuhov, ki so posojali denar po neznosnih obrestnih merah.

Take razmere so rodile nezadovoljstvo. Obenem z našim narodnim preporodom se je začelo pri nas gospodarsko gibanje, kako temu odpomoci, na kak način narod iz nove »svobode« osvoboditi. Ljudstvo po svojih voditeljih se je začelo zavedati, da je v skupnosti moč — vsi za enega, eden za vse. In ta klic je izzvenel pod imenom: zadruga.

Novodobno zadružništvo na Gorenjskem.

O novodobnem zadružništvu na Gorenjskem moramo reči, da nima začetka med prvimi pojavi zadružništva na Slovenskem. Vzrok temu je iskati v tem, ker je bila gospodarska struktura našega gorenjskega prebivalstva še kolikor toliko boljša, kakor pa na primer na Štajerskem, kjer sta brata Vošnjaka orala ledino na tem polju in l. 1872. ustanovila prvo posojilnico s socialno in narodno obrambno tendenco. Prvotno so se prvoborniki zadružništva posluževali Sulce-Delčevega sistema zadrug, toda pokazalo se je, da je sistem, ki se ga je posluževal Rajtajzen, veliko bolj prikladen za naše razmere, ta sistem je prevzelo naše gorenjsko zadružništvo in ga obdržalo do danes.

Iz skromnih početkov ustanovitve prvih zadrug, katere vpise je zadržal register zaznamoval v l. 1890 — 1900 za okraje Kranj, Radovljica in Škofja Loka, vidimo, da je zadružništvo na Gorenjskem zastavilo svojo zmogovitost pot v začetku tega stoletja pred 40 leti v dobi, ko je dr. J. Ev. Krek zastavil vse

svoje moči za boljše bodočnost slovenskega naroda in ki je v program narodne samobitnosti na vseh poljih narodega žitja in bitja vključil zadružništvo kot nov gospodarsko-socialni red.

Pri tem razvoju posebno v začetnih dveh desetletjih (od 1900 pa do svetovne vojne) ne smemo pozabiti na to, da je bilo slovensko duhovništvo eno glavnih nositeljev zadružne misli ter je bilo takrat najbolj sposobno za idejno in praktično vodstvo naših zadrug, tako da je storilo ogromne usluge našemu narodu, ko je poleg svojega dela dalo narodu po svojih močeh vse za boljše gospodarsko bodočnost njegovo. Lahko rečemo, da b. brez pomoči in razumevanja duhovništva naše zadružništvo na Gorenjskem in na Slovenskem obče nikdar ne doseglo te stopnje razvoja, na kakršni je danes.

Važen pobornik našega gorenjskega zadružništva je bila in je še organizacija našega kmečkega stanu to je »Kmečka zveza«. S svojim programom, ki ga je v poslojnih letih izpopolnila ravno kar se tiče zadružništva, vedno znova daje pobude in navsete za ustanovitve in izpopolnitev zadružništva.

Iz delavskih organizacij in delavskega stanu obče snujočo se konzumno in obrtno produktivno zadružništvo je z delom dokazalo, da je naše Gorenjsko delavstvo prežeto zadružnega duha in v mnogih slučajih svetel vzor ostalim našim stanovom. Težke razmere, katerih pa ni prav nič kriv naš delavski stan, temveč kot v uvodu povedano premnogokrat nedoraslost zakonodaje in nezadostne zaščite delavskega stanu in dela obče (delo = denar) enakost torej v zaščiti obeh vrednot, izmed katerih pa je denar podrejen delu, so vzrok da se mora vprav konzumno zadružništvo, ki ima namen oskrbeti delavca z življenjski mi potrebščini, boriti z velikimi težavami.

Za smotno ureditev zadrug, osobito na Gorenjskem, tako v dejnem, kakor tudi v praktičnem pogledu in delu moramo omeniti: pač »Zadružno zvezo« in »Zvezo slovenskih zadrug« v Ljubljani, ki sta obenem tudi revizijski zvezi. Posebno »Zadružna zveza«, v kateri je včlanjenih največ gorenjskih zadrug, vrši važno delo na polju našega zadružništva.

V zadružno šolo, ki je ena najstarejših tozadevnih šol v Evropi je poslala za vsakega gorenjskega fara svoje fante, ki vneto širijo zadružno misel in vseh danih možnostih in potrebah.

Ako omenimo še Zvezo absolventov kmetijskih šol, ugotovimo, da so gornji činitelji b. l. nosilci našega gorenjskega zadružništva, katere posamezne panoge in delo si boljše ogledimo.

Pregled vrst zadrug na Gorenjskem.

V boljše razumevanje in k. popolnejši podobi našega zadružništva si moramo razdeliti zadruga po njihovih poslih in sicer v:

- I. Kreditne zadruga.
- II. Konzumne zadruga.
- III. Mlekarske zadruga.
- IV. Kmet. strojne zadruga.
- V. Živnorske zadruga.
- VI. Pašniške zadruga.
- VII. Obrtno-proiz. zadruga.
- VIII. Pomožne zadruga.
- IX. Osrednje zadruga.

I. Kreditne zadruga.

Iz tabele lahko razvidimo, da je ravno kreditno zadružništvo po številu zadrug najbolj razvito na Gorenjskem. Naloga kreditnih zadrug je v tem, da oskrbuje svojim članom cenen kredit, to je, da je obrestna mera čim manjša za člane, ki si denar za svoje potrebe izposodijo v zadrugi, na drugi strani pa oskrbijo, da je denar, ki ga imajo ljudje v njihovem okolišju, varno shranjen in dana možnost ljudem varčevanja. Kreditne zadruga Rajtajznovega sistema delajo po načnu: Omejen okoliš, neomejeno jamstvo (kar je poročstvo za vloge) pošteno vodstvo, podeljevanje kreditov v višini, ki jih more dolžnik vrniti brez velikih težkoč pri svojem gospodarstvu in pospeševanje varčevanja.

Kreditne zadruga ne tekmujejo z bankami za čim višjo obrestno mero za vloge, zadruga delajo z majhnimi stroški, v glavnem pa je namen njih le-ta, da se nudi gospodarsko šibkejšemu članu zadruga posojilo po taki obrestni meri, ki je znosna in sprejemljiva. To je poleg pospeševanja varčevanja socialna stran zadruga in že po tej svoji veliki nalogi neohodna potreba v naši narodni gospodarski strukturi.

Samogoltniku, ki mu je denar postal najvišje dobro, pametno svetuje kreditna zadruga: S'gurno nalagaj denar po 30% ako pa hočeš biti zanj v strahu, posojaj po 10%. Denar mora postati dobrina za vse sloje našega naroda, onemu, ki ga rabi, mora biti odprta možnost, da ga dobi pod pogoji, da ga bo lahko vrnil onemu pa, ki ga ima, pa mora biti dana možnost, da ga shрани varno, s'gurno in da ga lahko dvigne ob času potrebe.

Socialno delo, ki so ga izvršile naše kreditne zadruga v gornjem pravcu, moramo šteti med velika dela naše gospodarske osamosvojitve, če poleg zaslug za asancijo naših vasi in finansiranja naših skupnih naprav (vodovodov, zdravstvenih naprav in drugih potreb) vzamemo še podpore telovadnim, prostotnim organizacijam, ubožcem, dijakom itd., moramo reči: Naše gorenjsko kreditno zadružništvo v polni meri vrši svojo nalogo.

II. Nabavne in prodajne zadruga.

Zelja našega gorenjskega prebivalstva po

direktni dobavi življenjskih potrebščin s pomočjo zadrug se je na mnogih krajih uresničila po trdem boju, ki ga mora tovrstno zadružništvo bojevati povsod. Prvotno so se te zadruga ustanovljale pod naslovom Kmetijsko društvo, posebno v krajih, kjer kmečki pridelki niso zadostovali za celoletno prehrano. V delavskih krajih so konzumne zadruga najbolj uspevali in se tudi v današnjih razmerah dobro držijo. Bolj kot vse druge vrste zadrug pa zahtevajo konzumne zadruga pošteno in sposobno vodstvo, od strani članstva pa zavednost in disciplino.

III. Mlekarske zadruga na Gorenjskem.

Leto ustanov.	Kraj, kjer ima zadruga sedež	Število članov	Povprečna množina mleka letno	Opomba
1927	Begunje pri Lescah	21		ne deluje
1939	Bled	20	60.000	
1927	Bohinjska Bistrica	103	75.000	
1906	Cerklje pri Kranju	238	330.000	
1934	Češnjica v Bohinju	93	70.000	
1927	Dovje	27	74.000	
1933	Goriče	74	162.000	
1924	Hraše pri Lescah	26		ne deluje
1935	Hraše pri Smledniku	55	98.000	
1906	Koprivnik v Bohinju			ni podatkov
1935	Mošnje pri Bledu			ne deluje
1903	Naklo	288	536.000	
1935	Olševek — Visoko	139	251.000	
1926	Podkoren	42	87.000	
1906	Predoslje	222	380.000	
1925	Rateče-Planica	68	113.000	
1906	Selo pri Bledu	20		ne deluje
1931	Sovodnj	94	137.000	
1931	Hotavlje	190	300.000	
1935	Sp. Brniki	235	300.000	
1924	Srednja vas v Bohinju	63	70.000	
1910	Stara Fužina v Bohinju	120	193.000	
1931	Šenčur	210	355.000	
1899	Škofja Loka	80	250.000	
1934	Trstenik	70	90.000	
1906	Žabnica	74	200.000	
1936	Žiri	111	160.000	
Skupaj		2683	4.391.000	

Iz navedene statistike, katere podatke nam je dala Zveza mlekarskih zadrug v Ljubljani, vidimo, da mlekarske zadruga na Gorenjskem vnovčijo 4.400.000 l. Razen izražito one zadruga, ki delajo izključno le sir, plačujejo mleko na čvrst račun.

Organizacija gorenjskih mlekarskih zadrug je v vsakem oziru toliko dovršena, da moramo reči, da združene mlekarske zadruga, ki zidajo svojo centralo v Čirčičah pri Kranju in ki bo največji obrat v naš. državi, lahko z uspehom vršile svojo nalogo. Ako prištejemo k novi mlekarske centrali še zadruga iz okrajev Kamnik in Ljubljana okolca, se bo mlekarsko vprašanje reševalo lahko z vidika enotne organizacije, tako v pogledu produkcije in prodaje mleka.

IV. Kmečjsko strojne zadruga.

Pomanjkanje delovnih moči in pa dejstvo, najboljši pomočnik v boju za vsakdanji kruh, so našega kmeta privedli do tega, da je v združenju tudi v tem pogledu isk. l. rešitve. Za srednjega kmeta se velik stroj, kot je mlatilnica, trier velika slamoreznica ne izplača, ker je predrag. S pridom ga more naše kmečjstvo uporabljati le, če jih plača in uporablja večje število kmetijskih obra. ov. Skušnje so pokazale, da je v naših razmerah najbolje, če se giblje število udeležencev pri zadrugi od 15-30. Vedno cenejša pogonska (elektrika) daje možnost večjega razmaha teh zadrug.

V. Živnorske zadruga.

Na Gorenjskem predstavlja živnoreja važno donosno in gospodarsko panogo. Za to je potrebno, da z vsemi silami pospešujemo izboljšanje živnoreje. V ta namen so živnorske zadruga storile velike usluge, ki že 40 let delujejo na Gorenjskem, kjer je z zakonom določena pingavska pasma in je gojenje živine drugih pasem prepovedano.

Živnorske zadruga z uspehom skrbijo izbrane (selektionirane) plemenjake, izbirajo najboljše mlade živali za plemo, vodijo kontrolo o krmiljenju in molži ter s tem zagotavljajo donos živine. Dalje pričajo razstave in premovanja in vzpodbujajo živnoreje k tekmovanju.

V poslednjem času se poslužujejo nekateri živnorejci mesto zadrug društev s prpombo, da so društva prostješa v pogledu uprave in dr., vendar govori v prilog zadrug to, da le po dlgem, natančnem odbiranju živine je možno doseči zboljšanje pasme, za kar so bolj prikladne zadruga, ki jih kakor društva ne more razpuščati in ustanovljati politično-upravna oblast, kar se je v polpreteklem času na Gorenjskem že prakticalo.

Novi zakon o pospeševanju živnoreje nudi zadrugam v vseh pogledih velike koristi, pri sodelovanju za prospah naše Gorenjske živno-

reje ne smemo pozabiti na naše absol. strokovnjake, ki v tem pogledu vršijo važno nalogo.

IV. Pašniške zadruga.

Fašniške zadruga so razširjene v planinskih krajih Gorenjske, kjer vzdržujejo svoje in natejete pašnike. Oddaljenost planin je večkrat vzrok, da posameznim kmetovalcem ni mogoče vzdrževati pašarja samo za njih Zadruga te pašnike zboljšujejo, napravijo vodovode in grade skupne hleve. V neka erih slučajih vrše to delo zgoraj omenjene živnorske zadruga.

VII. Obrtno proizvajalne zadruga.

Prav posebno poglavje v našem zadružništvu tvorijo obrtno proizvajalne zadruga. Vključje številnim poskusom se ni uspelo v večji meri zadruga organizirati našega obrtnika. Svetle izjeme pokazujejo, da prej ali slej mora uspeti, kdaj in na kak način, to nam zatemnjuje dejstvo, da so se dosedanja poskusi ponesrečili.

VIII. Pomožne zadruga.

Pod to poglavje smemo prišteti (nekatero vsled tega, ker so na Gorenjskem edne v njih vrsti, ostale pa vsled podrejene važnosti) vodovodne, stavbne, tiskarske in založniške, elektrarniške, lesno obrtne, zadruga za vnovčevanje lesa, vnovčevalne zadruga. Za naš gorenjski kraj nosi po svoji nalogi in že izvršenih nalogah vprav vnovčevalna zadruga v Kranju prvenstvo med ostalimi zadrugami. Svojemu ugledu se ima pred vsem zahvaliti sposobnemu vodstvu osobito v tehnično poslovnem oziru. Vzdržuje zveze z velikimi inozemskimi zadrugami in izvornimi podjetji ter ima tudi zloma dobro organizirani tretje glede nakupa kmečkih pridelkov. Po številu članstva je največja gorenjska zadruga, ki v polnem pomenu vrši svoje posle. Ko bo dovršeno potrebno skladišče, bo še v večji meri ustrezala razmeram naših gorenjskih vnovčevalnih potreb.

IX. Osrednje zadruga.

Med osrednje zadruga na Gorenjskem šteje mo Zvezo živnorskih selekcijskih zadrug, Gorenjske mlekarske zadruga in Zvezo mlekarskih zadrug na Bledu. Njih namen je zopaden v orisu tovrstnih zadrug, pri Gorenjskih mlekarskih zadrugah je v njih namen v zadržiti obratovanja včlanjenih zadrug.

Zaključek.

Povračujoč se na uvodne besede moremo reči, da je zadružništvo na Gorenjskem prispevalo k gradnji naše gospodarske skupnosti važen vogelni kamen, z lahkoto torej rečemo, da bo šlo naše zadružništvo po tej poti naprej in združilo male ljudi v čim večjo in tesnejšo skupnost.

PLAMEN

KOVINARSKA ZADRUGA
Z O. J.
KROPA

VINA

dolenjska, štajerska in sploh vseh vrst,
kupite pri Centralni vinarni v Ljubljani - Frankopanska ulica 11.

ENTLANJE
AŽURIRANJE
PLISIRANJE
GUMBNICE
VEZENJE
PREDTISK

HITRO, LIČNO SAMO PRI
M. OGRIZEK
GALANTERIJA
KRANJ

HOTEL POŠTA

alpsko klimatsko letovišče, tuj-
ske sobe, prvovrstna oskrba,
zmerne cene - Tel. inter. št. 9

TRŽIČ

S prvovrstno kuhinjo
in vsemi vrstami prvo-
vrstnih vin Vas vsak
čas postreže

HOTEL »JELEN« KRANJ

Potniki poseben popust!

Ako imate kurja očesa in se Vam dela trda
koža, pridite v našo higiensko urejeno pe-
dikuro, kjer Vam naš pediker odstrani vse
te neprijetnosti brez bolečin in brez kemičnih
sredstev za din 6.-. Ne mučite se s krpanjem
nogavic, ker Vam za malo denarja strokov-
njaško popravimo moške, ženske in otroške
nogavice. Samo pri Bata.

Najugodnejši nakup porcelana, kuhinjske
posode, servisov in igrač nudi trgovina
Engelsberger Ivanka - Tržič

UMEK ANTON
Ugoden nakup ● MANUFAKTURE ● TRŽIČ
● GALANTERIJE ●
● SPECERIJE

ANTON BELHAR
mesar in prekajevalec
Tržič

V zalogi vedno sveže me-
so in razni mesni izdelki.

ROMIH MARTIN

● PEKARIJA
TRŽIČ NA GORENJSKEM

Tr ž i č

Pernuš Vl.
K r a n j avtobusno podjetje
Tržič na Gor.
Ljubljana

Hotel »Stara pošta« restavracija in kavarna Kranj

Prvovrstni vodilni hotel. Prvovrstna
priznana kuhinja. Velika izbira no-
vodošlih dolenjskih, izbranih štajer-
skih in dalmatinskih vin.

Zmerne cene!

Prvovrstna postrežba!

Za obilen obisk se priporočata

Franc in Francka Lieber
hotelirja

Rajši več kakor premalo!

Zaradi varčevanja sigurno ne bi
vzeli premalo kvasa, ker bi Vam
kruh ne uspel. Podobno je tudi pri
kuhanju kave. Izkušena gospodinja
bo dodala vedno rajši več »Pravega
Francka«, kakor pa premalo, ker
»Franck« daje bolj kavi fin, poln
okus in lepo zlatorjavo barvo.

Franck
KAVNI PRIDATEK

Vsakovrstno špecerijsko in ko-
lonialno blago ter vedno sveže
delikatese dobite v trgovini

♦♦♦
F. DOLENC

KRANJ - nasproti »Stare pošte«

♦♦♦
Na dom Vam dostavljamo vsako
mnužino »Trboveljskega« premoga

Pomladne novosti, raznovrstni
žurnali ter lepo izdelavo oblek,
kostumov itd. nudi cenj. damam
s a m o

HILDA GATEJ
krojačica - ŠKRLOVEC št. 3.

**Couch zofe, otomane,
divane**

in vse v ta-
petniško stro-
ko spadajoče
izdelke izvr-

šuje točno in solidno

V. Tonejc, tapetnik, Kranj

Gostilna na Sv. Joštu

vabi vse turiste in izletnike. Vsi boste
dobro in poceni postreženi!
Se priporoča gostilničar **TINE**.

F. GORJANC

deželni pridelki in lesna trgovina
K R A N J

Priporoča nakup prvovrstne banaške moke,
koruze, žita itd. Kupuje hlode, tesan in re-
zan les. Prodaja vsakovrsten gradbeni les.

Velika oblastveno dovoljena
RAZPRODAJA
V KRANJU - MESTNI TRG 11

Vsemu cenjenemu občinstvu vujudno naznanjam, da radi opustitve
trgovine razprodajam vse modno, manufakturno in galanterijsko
blago pod lastno ceno. - OPOZARJAM Vas na lepo izbiro ino-
zemskih štofov in kamgarov za moške obleke ter veliko najmo-
dernejših vzorcev damskega volnenega blaga za obleke, kostume
in plašče. - NE ZAMUDITE te edinstvene ugodne razprodaje,
sami veste, da so vse tovarne blago podražile. Pri meni se Vam
nudi redka prilika, da dobite dobro blago po res nizkih cenah.
Za nizke cene Vam jamči

JOŽE VIDMAR - KRANJ Mestni trg 11
MANUFAKTURA, MODA IN GALANTERIJA

M. KOKL - KRANJ

MANUFAKTURA
V NAJLEPŠI IZBIRI
V NAJSOLIDNEJŠI CENI

Za vse vrste
zavarovanja
se priporoča

LAVIJA

JUGOSLOVANSKA

ZAVAROVALNA BANKA

Glavno ravnateljstvo v Ljubljani v
novem poslopiju, Gajeva ul. št. 2
Glavni zastop za Gorenjsko v
Kranju - Zastopstva vsepovsod

HRANILNICA POSOJILNICA

Sprejema hranilne vloge in tudi
vloge na tekoči račun. Hranilne
vloge se lahko vplačujejo tudi
potom Poštne hranilnice in so vlagateljem tozadevne položnice
vedno na razpolago.

Hranilne vloge se obrestujejo po 4% in so vlagateljem vedno na razpolago. Vežane vloge s tri mesečno odpovedjo se obrestujejo po 5%

REG. ZADRUGA Z NEOM. ZAVEZO
KRANJ (LJUDSKI DOM)

JANKO RANT

ŠPECERIJSKA TRGOVINA
KRANJ

NA DEBELO!

NA DROBNO!

Domače podjetje! »KIK« Kemična industrija Kranj

izdeluje vse kemične proizvode za čevljarstvo industrijo in obrt. Apreture, politure, vse barve za usnje, voske, lepila in trdilo. Specialna mast „Gumitran“ in prvovrstne kreme za čevlje.

Za gospodinjstvo: Pasta za parkete, mehka tla, linolej in ksilolitna tla v vseh barvah. Vse te predmete dobite lahko tudi v lastne posode po znatno nižji ceni pri

FRANC BERJAK - KRANJ

trgovina z železnino, stavb. materialom, barvami, porcelanom, steklom

Poslužujmo se »PUTNIKA« v Kranju

Vozne karte stanejo točno toliko kot na postaji, dobite jih dan, dva ali več pred odhodom, ako ste zadržani, lahko vozovnico vrnete. — Preden se podaste na pot, pridite na brezplačen posvet k „PUTNIKU“

BRZOJAV!

Tvrdba

Logar & Kalan Kranj

sporoča, da ima še veliko zalogo manufakture po stari najnižji ceni! — Prepričajte se!!!

HALO!

Vse kar želite, najceneje dobite: manufakturno - galanterijsko - špecerijsko in kolonialno blago ter vse čevljarstvo potrebščine pri znani tvrdki

Koželj Karel nasl. TRŽIČ, Glavni trg šte. 11.

BRATA VERBIČ
TOVARNA USNJA
TRŽIČ

„GRITZNER“ šivalne stroje
s 25 letno tovarniško garancijo prodaja

M. Krašovec - Kranj - Na Bekselnu

Istotam vedno na zalogi rabljeni šivalni stroji, tudi krojaški od din 250- dalje.

BOHORIČ ANTON
PEKARIJA
TRŽIČ

Planinci - smučarji!

Posetite Dom na Kofcah 1400 m
Za obisk se priporoča SPD Tržič.

AVTOBUSNO PODJETJE
J. GORIČAN - TRŽIČ

se priporoča potujočemu občinstvu za obilen poset avtobusov na progi Tržič - Kranj - Ljubljana in Kranj - Smlednik - Ljubljana

ZA POMLADANSKO GNOJENJE

♦♦♦

NITROFOSKAL II
 NITROFOSKAL I
 APNENI DUŠIK
 KALIJEVA SOL 40%
 RUDNINSKI SUPERFOSFAT
 FOSFATNA ŽLINDRA

♦♦♦

IMA NA ZALOGI

GORENJSKA
 KMETIJSKA
 ZADRUGA

Železnino,
 steklenino, porcelan,
 barve, lake, čopiče,
 orodje za vse obrti in
 stavbeni material,

torej prav vse za
 obrtnika, kmetovalca,
 industrijo, predvsem
 pa za gospodinj

kupite najugodnejše
 v bogati izbiri toda po
 nizki ceni pri

KOVINA D. Z. KRANJ
 O. Z. KRANJ

RUNO

TOVARNA USNJA r. z. z. o. z.
 TRŽIČ

- izdeluje:
- boks telečji, črn in barvast
- konjine kolodijske
- črni in rjavi konjski boks
- ševrete v raznih barvah
- kozine v raznih barvah itd.

Nizke cene in dobro blago so
 naša reklama!

SCHILLING DRAGO

koncesionirano
 elektrotehnično podjetje

Kranj

Jahačev prelaz št. 3.
 Telefon št. 97.

PRIMOŽIČ FRANC

TRGOVINA IN GOSTILNA
 SLAP PRI TRŽIČU

Več mleka - več zdravja

Dobro mleko in smetano, najfinejše čajno maslo „Deteljica“, navadno maslo, skuto za štruklje in sire; ementalec, edamec, trapist, imperial, liptaver, romadur ter posebno specialiteto

„K R A N J S K I S I R“

s šunko, sardelo in drobnjakom, ki je po svoji kakovosti, opremi in nizki ceni posebno priporočljiv za športnike, planince, lovce, itd. Vam nudijo

GORENJSKE
 MLEKARSKE
 ZADRUGE
 NAKLO PRI KRANJU

Kadar kupujete:

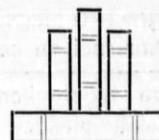
šolske knjige, leposlovne,
 znanstvene in druge knjige,
 šolske potrebščine (zvezke,
 peresa itd.), devotionalije
 (molitvenike, moleke,
 križe itd.), se obrnite v

PODRUŽNICO

**UGOSLOVANSKE
 KNJIGARNE IN TISKARNE**

D. Z. O. Z.

V KRANJU (Majdičeva hiša - sodnija)

Istotam je tudi podružnica uprave
 »Slovenca«, »Slovenskega doma«,
 »Domoljuba« in »Bogoljuba«, kjer
 te časopise in oglese zanje lahko
 naročite. • Vedno boste hitro in
 vsestransko najbolje postreženil

Halo...!
 Trgovina moških klobukov
Hinko
 Kranj, - poleg farne cerkve
 Največja izbira na Gorenjskem!

**Za novo sezono
si lahko nabavite po najnižjih dnevni cenah ves**

Gradbeni material kakor: cement, črni cement, mavec, šamot, opeko, hitrozid, strešno lepenko, izolit gradbene plošče, trsje, sirešna patent. okna, betonsko železo, betonit, salonitne cevi, kakor tudi cevi iz kamenščine, nosilke (traverze), samokolnice, vrtno mrežo, bodečo žico, stavbno okovje, bitumen in katran

Vse poljedelsko orodje: plužne glave, lemeže, „Merkur“ kose, brusne kamice, vse vrste kotlov ter brzoparilnikov

Barve, laki, čopiči, kit, klej, tinkture, mazila, avto - olja

Specialno orodje za industrijo in obrt kvalitetnih znamk, gumi gonilna jermena, kroglični ležaji znamke S. K. F., vse vrste jekla, „Tenexal“ spajalo (kositer) za aluminij, kakor tudi elektrode za varjenje, armature in fitinge, vodovodne in parne cevi, vezane plošče, kovaški premog, koks in oglje

Kuhinjska oprema: kuhinjska posoda, kuhinjski in jedilni pribor iz nerjavečega jekla itd.

v veletrgovini z železino, sanitarno opremo ter gradbenim materialom

P. MAJDIČ MERKUR KRANJ

Zavarujte se sami, svetujte,
da se zavaruje vsak pri

„KARITAS“

ki je oddelek VZAJEMNE
ZAVAROVALNICE v Ljubljani

Podružnica »Karitas« v Mariboru
Orožnova ul. 8

SVOJI K SVOJIM

Za vsa zavarovanja edino-le

Vzajemna zavarovalnica
v Ljubljani, Miklošičeva c. 19

Tel. 25-22 in 25-21

Požar, zvonovi, vlom, nezgode,
jamstva, avtomobili, steklo,
življenje, rente, »Karitas«

Zavarujte sebe in imetje edino pri naši domači
slovenski zavarovalnici - Informacije, nasvete,
ureditve zavarovanj, proračuni brezplačno!

Ostatci

Ostanki za perilo
v komadih od 2 - 5 metrov
po zelo znižanih cenah:

topla flanela za srajce	m din 7.-
dobra karirasta flanela	m din 10.-
Črtasta flanela za pižamo	m din 13.-
Močan oksford	m din 6.50
Lepo črtasti frenč	m din 9.-
Svilen popelin	m od din 15.- - 20.-

Za Veliko noč

si oglejte že sedaj našo ogromno
izbiro **garantirano čisto volne-**
nega blaga za moške obleke!

Na zalogi imamo fine kamgarne v
lepih, svetlih, letnih vzorcih; blago
za spomladanske gladke kakor tudi
športne površnike; **garantirano ori-**
ginalno angleško blago za športne
suknjiče kakor tudi za cele obleke.

Velika izbira izgotovljenih moških in otroških
oblek, damskih plaščev itd. poznane znamke

„T I V A R“

Oglejte si
naše izložbel

Zavese - linolej
preproge - odeje
koci - perje - puh

Ivan SAVNIK in sinova
Kranj

Pridite in
prepričajte se!

Ostatci

Ostanki za obleke in
predpasnike

v komadih od 2 - 5 metrov
po zelo znižanih cenah:

tiskovina za predpasnike	m din 8.75
delen za obleke	m din 11.-
cvrnatno blago za obleke	m din 13.-
enobarvna svila	m din 10.-
topli barhead	m od din 10.- - 15.-
popelin za perilo	od din 9.- - 12.-

Za dame

se nam je posrečilo kljub velikim
zaprekam nabaviti zadostno množino
garantirano čisto volnenega
blaga za damske spomladanske
obleke, kostume in plašče.

Naša zaloga je sedaj popolna in
Vas vljudno vabimo, da si jo brez-
obvezno ogledate. Velika izbira naj-
različnejše svile, vzorčaste in glad-

ke, svile za perilo, kakor tudi **delen** in **kre-**
tona za cenejše letne obleke in dečve.
Belo blago za rjuhe in kapne, gradl za žimnice,
prti, brisače itd.